ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՐԶԱՅԻՆ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԻ ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ

ԵՂԵԳՆԱՆ ՓՈՂ

3-4 (125-126) մարտ-ապրիլ, 2017

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ԱՐՄԱՏԻ ՄՏԵՐՄՈՒԹՅԱՄԲ

...հե՜յ ով մեզ պայծառ
շաղ տվեց
ցաք-ցաք
ցուպ-ցուպ երգին...

Սոնա Անտոնյան

Պոեզիայի համաշխարհային օրը նշանավորվեց մշակութային համադրումների իմաստով: Մարտի 21-ը երջանկության, գարնանային գիշերահավասարի, Յ. Ս.Բախի ծննդյան 332-ամյակի և գարնանածին բանաստեղծուհի Սոնա Անտոնյանի հետ հանդիպման օր էր, որին մասնակցում էին բազմաթիվ գրողներ ARTbogen գերմանախոսների մշակութային կենտրոնն ու Գյումրու գեղագիտության ազգային կենտրոնի գրական ստուդիայի սաները:

Օրվա խորհուրդն ինքնին անկրկնելի էր. ջերմ ու անմիջական մթնոլորտում գրական ստուդիայի ստեղծագործողներն ընթերցեցին բանաստեղծուհու «Սուզումներ» ու «ԵՎ» ժողովածուների ստեղծագործություններից, որոնցից մի քանիսը նաև գերմաներեն թարգմանությամբ թարգմանությունը՝ Անի Իգիթյանի: Այնուհետ երկլեզվյան ընթերցմամբ գերմանախոսների մշակութային կենտրոնը ներկայացրեց գերմանական դասական պոեզիայի էջերից:

ՀԳՄ մարզային բաժանմունքի նախագահ, բանաստեղծ Անդրանիկ Կարապետյանը, «Շիրակ» թերթի խմբագիր, բանաստեղծ Սամվել Մարգարյանը, բանաստեղծներ Գագիկ Սարոյանը, Ամալյա Կարսյանը, Լուսինե Աղաջանյանը, Ռոզա Հովհաննիսյանն ու Գևորգ Թումանյանը, խորհելով Սոնա Անտոնյանի ինքնատիպ բանաստեղծության շուրջ, ընդգծեցին նրա բանարվեստի առանձնահատկությունները:

Ուշագրավ էին նաև Սոնա Անտոնյանին ուղղված հարցերը, որոնց պատասխանները ստեղծագործական արարմանն ի վերուստ տրված կրակով մասնակցող բանաստեղծուհու խոստովանություններ են՝ պարզ, անկեղծ, թրթռուն...

Հանդիպման ընթացքում հնչում էր Բախի երաժշտությունը:

Լաուրա Հարությունյան

ՄԻ ՇԱՐՔ
ՍՈՆԱ ԱՆՏՈՆՅԱՆԻ
ԲԱՌԻ ՍՐՏԴՈՂ
ՏԱՐԱԾՔՈՒՄ

Շնորհիկ Շահինյան - Սոնա Անտոնյանը պոեզիայից դուրս և պոեզիայում:

Սոնա Անտոնյան - Նույն անտանելին եմ, Շնորհի՛կ Շահինյան: Չկա դուրս, դուրսը ներսն է. ոչինչ չի փոխվում, բայց և անհնար է լինել, կրել և ունենալ այն՝ պոեզիան:

Ալավի-Ավիկ Հարությունյան - Գրողի համար գրելն է դժվար, թե՞ չգրելը...

Սոնա Անտոնյան - Դժվար չէ, աններելի է չը՛ գրելը: Չկա կուտակում, բեռնում... չկա այդ ժամանակը, չգրելը չունի այդ անունը, ընդհանրապես անուն չունի: Գրել՝ ուրեմն լինել, լինել կանչի մեջ, հոսքի, լռության: Ոչ մի կեցվածք թղթի առաջ, ոչ մի անպաշտպան գոյություն, այլ հավատարմություն ճերմակին... շշնջալ, շրխկալ, շաղ տալ գրեր:

Հովհաննես Երանյան - Պատկերը, գույնը, ապրումի նրբերանգը բառի վերածելու ճանապարհին ո՞վ է հիմնական դաշնակիցդ հո՞ւշը, հո՞ւյզը, երկնային զորություննե՞րը, թե՞ առաջին հերթին հայերենի անհատակ շտեմարանը: Եվ ո՞վ է հակառակորդը, որը դիմադրում է, չի ուզում հանձնվել, կամ կաշկանդում է, թույլ չի տալիս, որ ինքդ մինչև վերջ հանձնվես, ստիպում է, որ ցանկացած բանաստեղծությանդ մեջ մի քիչ էլ լռես ամենակարևորի մասին:

Սոնա Անտոնյան - Դու ինձ հուշում ես, բարեկա՛մ, հրահրում ես. ամենն ու ամենքը առաջին հերթին և առաջինն են: Հակառակո՞րդը... սերը, եթե ոչ ինքս, այն բոլորից իմացածը՝ Սերը, բոլոր բառարաններում մեկնաբանված և չիմացած, լռած և լռեցնող:

Բայց հիշում եմ ամենակարևորի մասին, լսո՞ւմ ես, որ Աստծո մի օր ինձ Նա ասաց. «Հիշի՛ր, որ դու հիմա ծուկ ես, հետո ջութակի լար ես դառնալու, իսկ հետո մասնակցելու ես տիեզերական համանվագին»:

Անուշ Սարգսյան - Ի՞նչ է քեզ համար պոեզիան և ո՞ւմ համար ես գրում, ո՞վ է քո ընթերցողը: Տեսակետ կա, թե «բանաստեղծ» բառի հետ «ուիի» ածանցն անհամատեղելի է. պոեզիան, ըստ քեզ, սեռ ունի՞, և ինչպե՞ս է դա արտահայտվում: Խոսքի տարածման միջոցների այսօրվա առատությունը նկատի ունենալով՝ ի՞նչ է սպասում ընթերցողը գրողից, մասնավորապես բանաստեղծից, ընթերցողը կարդո՞ւմ է, ի՞նչ է կարդում, և բանաստեղծն ընթերցողի պահանջարկը հաշվի առնո՞ւմ է: Դա լա՞վ է, թե՞ վատ:

Սոնա Անտոնյան - Է՜խ, Անո՛ւշ, կարգին տեղատարափ ես բերել: Աշխարհը պոեզիա է՝ թրթռացող, շրխկացող վիճակներով: Խենթանում եմ հենց այդ վիճակներից, երբ հոսում է, քերծվում է, գլորվում, աճում, պոռթկում...

Ընթերցո՞ղ ... Ինչո՞ւ ընտրեմ, դասավորեմ, տեսակավորեմ: Բանաստեղծությունը բաց թողնված օդապարուկ է, կսլանա դեպի վեր, վե՛ր՝ անվերջին, խատուտիկ է՝ կփչես ու կտարածվի օդում, կամ էլ թղթից նավակ՝ նետված ջրերին. հատակում ողորկ, պսպղուն գլաքարեր են. որպես այդպիսին բառն էլ չի կորչում, և բանաստեղծությունը գտնում է իր ընթերցողին:

Պոեզիան վիճակ ունի, որակ և ուժ-էներգիայի գերադրական աստիճան: Այս իիմամբ էլ՝ ասում ենք՝ հաստատապես բանաստեղծ է, պոետ:

Ընթերցողն ուզում է, որ գրողն իր գլուխը չտանի ավել-պակաս սեթևեթանքով, հազար հայտնին հազարմեկերորդ անգամ կրկնելով...

Լռություն է ուզում... դադարներ...

Ընթերցողը կարդում է, ամեն ինչ էլ կարդում է: Բանաստեղծն ու ընթերցողը վերջին ժամանակներս խռով են իրարից (երկար տնեց այս ամենը): Վաղուց դեմ դիմաց, կողք կողքի չեն նստել, չեն խոսել դեսից-դենից, միաժամանակ չեն լռել, օտարվել են: Հաշտության պայմանագիրը վերստին թարմացնելու, բանաստեղծությամբ հրավառություն անելու անհրաժեշտություն կա:

Անտարակույս, Անուշ, լավն ավելին է քանզի բառն է անմահը...

Լևոն Սարգսյան - Գրականագետ-քննադատների, բանաստեղծների և ընթերցողների մի խումբ կա, որն անընդհատ կենդանի է պահում Հովհաննես Գրիգորյանի պոեզիան՝ որպես ժամանակակից հայ պոեզիայի զարգացման ուղենիշ-տեսլական (տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացման մեր ժամանակներում դա դժվար չէ): Դուք ի՞նչ եք կարծում:

Սոնա Անտոնյան - Այո, Հովհաննես Գրիգորյանի պոեզիան ինքնաբուխ է, նոր, անսպասելի: Նրա ստեղծագործությունը, կարծում եմ, հայ արդի գրականության զարգացման համապատկերում կունենա իր շարունակությունը և ապագայի տեսլականում կարժևորվի հնարավոր նոր անունների հայտնությամբ:

Հովիկ Կարապետյան - Սիրելի Սոնա, դու ապրում ես գրելո՞ւ, թե՞ գրում ես ապրելու համար...

Սոնա Անտոնյան - Գիտեք, դուք բանաձև եք տալիս: Երբեք չեմ մտածել գրելը կամ թե ապրելը սահմանելու մասին: Անգամ հարց չեմ տվել ինքս ինձ: Եթե փորձեի բացատրել, ապա առանց դիլեմայի՝ գրելն ու ապրելը անվերապահ:

Ալիս Հովհաննիսյան - Ճի՞շտ է, որ Գյումրին տիեզերական ծգողական դաշտ ունի: Եվ ովքե՞ր են, որ ձգվում են դեպի այդ դաշտը ինքնամոռաց ...

Սոնա Անտոնյան - Ճիշտ է...

Հենց ինքնամոռացները, սիրելի Ալիս Հովհաննիսյան:

Հարեթ Մուրադյան - Խնդրում եմ Սոնային հարցնել, թե ի՞նչ ոգի է իջնում վրան բանաստեղծություն կարդալիս, որ ձայնը մի տեսակ առնականանում, հատու է դառնում, սակայն հակառակ դրան առավել է ընդգծվում կնոջական հմայքը:

Սոնա Անտոնյան - Ահա այստեղ զորու չեմ վերծանելու զգացածս... Երբ երկինքն սկսում է կաթ-կաթ հոսել, հետզհետե ուժգնանում է, հետո վերածվում է տեղատարափի, և դու այնտեղ ես բաց, թևատարափ... ջրի շիթերը լվանում են քեզ, դու նույնքան պաշտպանված ես, որքան հողը, որ զգում է ներկայությունդ թա՛ց, թա՛ց, թա՛ց և երկինքը, որ կանչելու է քեզ Արևին՝ եկմա՛ն... և...

Իսկ մինչ այդ դու ոչինչ չգիտես...

Վազգեն Պահլավունի - Թադևոսյան - Լռության մասին դժվար է խոսել կամ պատմել, բայց պոետներին կարծես թե հասու է այդ... Ի՞նչ է լռությունը քեզ համար, կամ իսկ լռությո՞ւնը...

Սոնա Անտոնյան - Արդեն իսկ լռում եմ, շարունակում եմ մնջանալ, սուզվել ինչպես ցողի և տերևի հպում-հանդիպումը, լույսի

ծուպը կապույտի մեջ, ափերից գծերը սեղմած, չասված բառի հիացմունքը՝ զսպածանխոստովանելի... Ասում ես՝ լռությո՞ւնը... և՛ անհուն է, և՛ս անհաս խորք:

Լռությունն իմ թիկնոցն է, իմ թամբվող ձիու վարգը: Այն գիրկն է, որտեղ կարող ենք թաղվել, այն թևերը, որոնք բացվելու են ...

Գագիկ Սարոյան - Չե՞ս հոգնում այդքան զուսպ լինելուց բանաստեղծության մեջ:

Սոնա Անտոնյան - Հոգնությունն ու ես եզրեր չունենք, Գագիկ Սարոյան, առավել ևս բանաստեղծության սրտդող տարածքում:

Չգիտեմ՝ ինչու անզուսպ չեմ...

Բայց զու՞սպ եմ որ...

Անդրանիկ Կարապետյան - Ժամանակի ո՞ր ոլորտում է քո բառն ավելի ապահով:

Սոնա Անտոնյան - Ո՛ր լայնություններում, ի՛նչ սահքերի մեջ... թռչունը թևաթափում է եզերքը՝ կասկածից, տագնապից, պայմանականությունից ազատ. բառը ճախր է... Այնտե՛ղ: Երկինքն ասես թիթ է տիեզերքի ծիածանաքաղանքում. բառը տեսանող է: Եվ եթե անցյալն ինչպես հույզը կնվաղի դաշնամուրի ստեղներին, ապա ներկան, ներկա՛ն թմբուկ կզարկի ավետիսով լուսաբացի... Բառն անմռունչ է... Այնտե՛ղ:

Այնտե՛ղ, որտեղ աստղն ընկնում՝ չի փշրվում...

Դարձյալ մի տեղ... այնուամենայնիվ, կասեմ՝ հավերժի ծերպում:

ՀԵ՜Յ ՈՒՄ ՉՔՆԱՂՆ ԵՄ

եկա իմանամ
ում մեղավորն եմ
ում հաջողության
մոմեր վառողը

տեսնեմ իմ լռումներին
ով կդիմանա
քմայքներս ով կսուլի թեթև
ծանր ապրածս ով կսուսերի
վերջին մարտը ով կնվիրի ինձ

օ՜ այս մոլորումների
շփոթը ցանկալի
որ առաջինը հրեց
մայրամուտի քո արևով
հորիզոնին բացվել...

Հե՜յ ում խաղաղության համար
մոմեր վառեմ
հե՜յ ում չքնաղն եմ
ով կգրկի մագլցումս անսեթևեթ
ով կսուլի քմայքներս
ծանր - թեթև

հե՜յ ում անկումն եմ

...ՑԵՐԵԿ Է ԵՂԵԼ, ԾԱՌԵՐԻՆ ԱՅԼ ՏԵՐԵՒՆԵՐ ԵՆ ԵՂԵԼ...

Զորայր Խալափյան, հայ գրող, դրամատուրգ, հեղինակ, որին բոլոր ժամանակներում գնահատել են. բեմադրել գործերը, թարգմանել բազմաթիվ լեզուներով և ընթերցել կյանքը իրական գույներով ներկայացնող հեղինակին, կինոսցենարներ ստեղծել նրա գործերի հիման վրա, ի՞նչ պետք է գրողին՝ սիրված ու գնահատված լինելու համար: Դեռ ավելին. կենդանության օրոք առաջինը նա է արժանացել «Ոսկե եղեգ» պետական մրցանակի՝ «Արա Գեղեցիկ և Շամիրամ» առասպելաբանության համար: Արժանացել է նաև ՀՀ գրողների միության Դերենիկ Դեմիրճյանի անվան և ՀՀ Կառավարության և ՀԳՄ սահմանած «Հրանտ Մաթևոսյան» մրցանակներին: Զորայր Խալափյանի «Վասիլ թագավոր հունաց կամ կճուճների թագավոր» վեպն արժանացել է մրցանակի այն տարիներին, երբ, ինչպես նշում է գրողի քույրը՝ Երևանի Մենեջմենթի համալսարանի ռեկտոր, տնտեսական գիտությունների թեկնածու Միլետա Խալափյանը, «ո՛չ հաց կար, ո՛չ լույս, ո՛չ թերթ, ո՛չ հեռուստատեսություն, ասել է՝ մնաց աննկատ»: Տարբեր ժամանակներում նրա գործերին անդրադարձել են Սերո Խանզադյանը /«Խոստումնալից մուտք մեծ գրականություն» հոդվածում, Գրական թերթ/, Դավիթ Գասպարյանը Հայ գրականության երրորդ գրքի Արձակ. «Ժամանակակից կյանք և ժամանակակից հերոս» ենթագլխում/, Ազատ Եղիազարյանը /«Գրողը, որն ստիպում էր մտածել» հոդվածում, Գրական թերթ/ և այլք: Զորայր Խալափյանի «Պատը» կամ «Տարբեր նվագներ» դրաման բեմադրվել է մի շարք բեմերում: Գրողի մի փոքրիկ պատմվածքի սյուժեի հիման վրա է նկարահանված հայ հանդիսատեսի սիրած կարճամետրաժ ֆիլմերից մեկը՝ «Թթենին» /ռեժ. Գ. Մելքոնյան/: Հայկական առաջին բազմասերիանոց՝ «Որտե՞ղ էիր, մարդ աստծո» ֆիլմը հեղինակի համանուն վեպի հիման վրա է նկարահանված, «Երիցուկի թերթիկներ» գործը, որ հետագայում վերածվեց դրամայի, բեմադրվել է Գյումրու դրամատիկական թատրոնում /բեմադրիչ՝ Երվանդ Ղազանչյան/:

«Այս ո՞վ է իմ մեջ անընդհատ փնտրում ինչ-որ մեկին»,- ասում է Զորայր Խալափյանի հերուսուհիներից մեկը՝ Արփենիկը /«Եվ վերադարձնելով ծեր դիմանկարը»/: Սա հոգեբանական նրբին հանգուցակետերից մեկն է, որը կարելի է վերագրել գրողի բոլոր գործերին: «Ճանապարհ» պիեսում /1963թ./ ժամանակն անշուշտ իր խոսքն ասել է իրականությունն արտահայտելու համար, սակայն փաստը մնում է փաստ, որ մարդկային ճակատագրերը մշտապես նման են եղել իրար: Մի կողմից՝ ժամանակաշրջանի ընդգծումն է, որ տարբերվում է մեկ այլ ժամանակաշրջանից, մյուս կողմից՝ մարդկային կյանքն է՝ իր զգացմունքներով, ապրումներով, երազներով ու երազանքներով, վերելքներով ու վայրէջքներով: Գրողի պիեսները կյանքի պարզ պատկերներն են, ճիշտ այնպես, ինչպես նրա հերոսների՝ անգամ խմելիս ասած կենացը, խոսք, որը գուցե և 60-ականների հայ գրականության մարգարտյա տողերից մեկն է. «Խմիր մտքում երգողների կենացը, տխուր եւ ուրախ երգողների: Դրանք կպահեն երկրագունդը»:

Պատերազմն ավարտվել է, անցել են տարիներ, բայց, ինչպես հերոսներից մեկի գլխի մեջ կենդանի մնացած գնդակն է ամեն անգամ նորից ու նորից վիրավորում նրան, հազարերորդ անգամ մթնեցնում գիտակցությունը, խունացած հիշողության ծվեններից ինչ-ինչ կայծեր առաջ բերում, այնպես էլ պատերազմի ամենակուլ երախին զոհ գնացած ամեն մարդկայինի հետ երբեք չեն սպիանում կորստի ցավի թողած վերքերը: Սակայն կյանքը շարունակվում է, նոր իրականությունը պետք է կառուցի նոր ճանապարհ: Գրողը դիմել է խորհրդանշական տողերի, թեև առկա է ներքին բողոքի ճիչը. «Ուղիղ ճանապարհները միշտ իմ բախտի վրայո՞վ պիտի անցնեն»: Իսկ ճարտասանական հարցերը զուգորդվում են պատկերավոր նկարագրություններով: Միաժամանակ ասես ասույթի է վերածվում գրողի խոսքը՝ մարդկային փոխհարաբերությունների, փոխադարձաբար միմյանց հասկանալու առումով: Հեղինակը ժամանակաշրջանը բնորոշող մի հարց էլ է առաջ քաշում՝ ծանր տարիներ ապրած սերունդների մտածողության, նաև հոգեբանության տարբերությունները, այսպես ասած, .կճովի թեյ խմողի, հոգեբանությունը, արյունոտ հողի գաղափարը, որը կրկին վերածվել է մարդկային մի ամբողջ սերնդի հոգեբանության: Սրան զուգահեռ՝ մարդկային կյանքի դիտարկումն է մեծ, տիեզերական իրականության հետ համեմատության մեջ, արդյունքում կյանքը մանր, անհետաքրքիր և ձանձրալի է թվում:

Սեր, հավատարմություն, պատիվ, իրական կյանք, ամուսնություններ առանց սիրո, ընտանիքներ, որտեղ զույգերին կապող օղակը միմիայն երեխան է, և հավերժ երջանկության փնտրտուք, զուցե և ապարդյուն: Ապրում են խալափյանական հերոսները՝ ուրախ ու տխուր, երջանիկ և դժբախտ՝ արտացոլելով իրական մարդկային կյանքը՝ վեր ժամանակային ու տարածական հարթություններից. Նրանց սրտերում երջանկության մշտակա փնտրտուքն է՝ լուռ ու բարձրաձայն, լացով և կամ թե ծիծաղով. «...Բա իմ տխրությունը, իմ մենությունը, կարոտս ինձ զգուշացրե՞լ էին, որ եկել, հոգիս ուտում էին...»,-հերոսներից մեկի բերանով բացականչում է գրողը /«Տարբեր նվագներ»/: Ուշագրավ է, որ նույն հոգեբանական նրբագծումներով առանձնանում են գրողի նաեւ հեղինակային ռեմարկները:

«...Իմ հայրը ազնիվ ու բարի մարդ է: Բայց ինչո՞ւ է բարին այդքան պասիվ, ինչո՞ւ է բարին միայն պաշտպանվում...»,- «հրաշք երեխայի» /համանուն գործից/ մենախոսությունը լիովին բացահայտում է բոլոր ժամանակների մարդուն, մյուս կողմից էլ՝ սա նաև հեղինակի մտահոգության կիզակետն է, նրա վերաբերմունքը, պարզորոշ դիրքորոշումը իրականության ցավոտ երևույթների հանդեպ: Մարդկայնորեն հասկանալի, զուսպ պոռթկումներ, սիրո, հավատարմության ու լռության բազմաթիվ զուգորդումներ, թվում է՝ անհասկանալի կապեր՝ հիմնված մերթ սիրո,

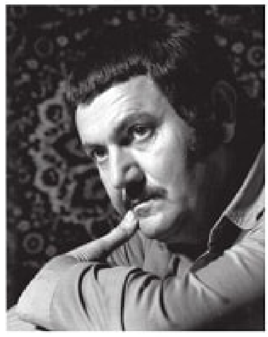

մերթ խղճահարության, մերթ էլ անծանոթ հարաբերությունների վրա, եւ մենություն, մեծ քաղաքի լույսերի ու մարդկային հոծ բազմության մեջ մենավոր հոգի, մարդկային հոգու մեկուսացում, որն արդեն իսկ սկիզբ էր առել հետպատերազմյան տարիներին և թվում է՝ մեր օրերում առավել քան ակնհայտ է եւ որին մեն-մի հուսադրող կանչ կա՝ լուսաբացը: «Օրորոցային» գործում /1968թ./ հերոսները նույնպես հետպատերազմյան ժամանակաշրջանի մարդիկ են, ապրում են նույն իրականության մեջ, և նրանցից յուրաքանչյուրին կյանքն այլ ձևով է տրվում, ուստի և ամեն մեկն ունի երջանկության չափման իր միավորը:

«...Ցերեկ է եղել, ծառերին այլ տերևներ են եղել: Ցերեկը հանգել է, մնացել են սենտիմենտալ ժպիտներ՝ ծաղիկներով լուսանկար...»:

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու
ԿԱՐԻՆԵ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՈՐՏԵ՞Ղ ԵՍ, ՄԱՐԴ ԱՍՏԾՈ...

«Երբ բարձրանում ես Կարին սարը ու նայում ես գյուղից հեռացող ճանապարհի ուղղությամբ՝ երեք քարդի ես տեսնում, որ երեք ճամփորդների նման ասես գալիս են դեպի գյուղ: Գալիս են ամեն օր, տարիներ շարունակ ու տեղ չեն հասնում, մնում են կանգնած ճամփի եզրին, կարծես հանգստանում են ու պիտի քայլեն: Ասես երեք եղբայրներ են, հարազատ եղբայրներ, որ հասակ են առել օտարության մեջ և հսկաներ դարձած վերադառնում են տուն: Վերադառնում են ամեն օր, տարիներ շարունակ ու տեղ չեն հասնում:

Իսկ հեռվից դեպի գյուղ նայողին թվում է հակառակը՝ գյուղից դուրս են եկել երեք հսկաներ, հարազատ եղբայրներ հասակն առած, առնականացած, ու գնում են գյուղից: Գնում են ամեն օր, տարիներ շարունակ ու չեն հեռանում, չեն պոկվում հողից, հարազատ տնից:

Կտրեցին մի օր քարդիները, ճանապարհը դատարկվեց:

Ու Հունանի տան կողքին շիվերով դեպի երկինք ձգվեցին երեք դալարաշյուղ քարդի: Աճեցին դարձան հսկաներ, ու մարդիկ զարմանքով տեսան, որ նույն քարդիներն են, ճանապարհի քարդիները, ճամփորդները, որ եկել վերջապես, տեղ էին հասել, հավիտյան անբաժան հայրական օջախից...»:

Զորայր Խալափյան

Օրը խալափյանական էր Երևանի Մենեջմենթի համալսարանի Գյումրու կրթահամալիրի համար. ՀԳՄ Շիրակի մարզային բաժանմունքի գրողները, կրթահամալիրի եւ նրա մայր բուհի պատվիրակությունը հանդիպման համար ընտրել էին հյուրընկալ այս օջախը: Գրողի քրոջ՝ Համալսարանի ռեկտոր, տնտեսագիտության թեկնածու Միլետա Խալափյանի, ինչպես նաև գրողի եղբոր ու մյուս քույրերի հետ հանդիպումն իրականացավ նախ գրական հարթակում. ջերմ, անկաշկանդ զրույց, որն ընդմիջարկվում էր գիտական, ապա գեղարվեստական հատվածներով /գրողի տարբեր գործերից գեղարվեստական հատվածներ ընթերցեցին ԵՄՀ ուսանողուհիներ Հայկուհի Աղամյանը եւ Համիկ Հակոբյանը/, կրկին հաջորդում էին գրողի հարազատների հուշերը, հուզիչ պատմությունները՝ կապված Զորայր Խալափյան մարդու, գրողի հետ: ՀԳՄ Շիրակի մարզային բաժանմունքի նախագահ, բանաստեղծ Անդրանիկ Կարապետյանն իր խոսքում շնորհակալություն հայտնեց կազմակերպիչներին այն բանի համար, որ իրեն հնարավորություն է ընձեռնվել արտահայտելու իր սերն ու հարգանքը Զ. Խալափյան գրողի եւ մարդու հանդեպ և հուշեր պատմեց նրա մասին որով և ամբողջացրեց Խալափյանի մարդկային դիմանկարը: Նա մեջբերեց Խալափյանի «Որտե՞ղ էիր, մարդ Աստծո» վեպից հետևյալ հատվածը. «Երբ հանգչում են բոլոր լույսերը, մնում է միայն ճոճվող լապտերի լույսը, աշխարհը քառասուն տարով հետ է գնում, ու այդ հեռու անցյալում մեկ-մեկ վառվում են նավքի ճրագները»: Ապա ավելացրեց.

- Մենք այսօր եկել ենք քառասուն, գուցե հիսուն տարի հետ գնալու և ժամանակի մեջ որոնելու այն լույսը, որը բերեց Զորայր Խալափյանն իր գրականությամբ: Մենք այդ լույսը ճոճելով տասնամյակների մեջ, կերակրելով նրա բարոյականությամբ ու գեղագիտությամբ, հասնում ենք մեր օրերը, որտեղ լույսի անհրաժեշտությունն առավել քան մեծացել է ...

Ելույթ ունեցան գրողներ Արա Արթյանը եւ Շնորհիկ Շահինյանը: Գրականագիտական-վերլուծական խոսքով միջոցառման գիտական մասն ապահովեց հանդիպման կազմակերպիչը եւ օրվա բանախոսը /դասախոս, բ. գ. թ. Կ. Մարտիրոսյան/:

Հատկանշական է, որ օրը հասավ իր տրամաբանական ավարտին Գյումրու Վ. Աճեմյանի անվան դրամատիկական թատրոնում՝ Զ. Խալափյանի «Տարբեր նվագներ» ներկայացմամբ, որից հետո գրողի հարազատները հանդիպում ունեցան նաեւ ներկայացման ռեժիսորի, սցենարի հեղինակի եւ դերասանների հետ՝ հիացմունքի խոսքեր հնչեցնելով փայլուն դերասանական խաղի եւ շնորհակալություն հայտնելով ստացած տպավորությունների ու անմոռանալի հուզապրումների համար:

Կ. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԴՈՂ

Ծնվել եմ Շիրակի մարզի Փոքր Սեպասար գյուղում 1994 թ. փետրվարի 8-ին: Մայրս պատմում է, որ այդ օրը պարզ ու արևոտ էր, սակայն այդ տարվանից հետո ծննդյանս օրը միշտ բուք է եղել: Մեծ Սեպասարի միջնակարգ դպրոցն ավարտելուց հետո այժմ սովորում եմ Շիրակի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի 3-րդ կուրսում: Մասնակցում եմ Գյումրու գեղագիտության ազգային կենտրոնի գրական ստուդիայի ստեղծագործական դասընթացին: Առաջին բանաստեղծությունս գրել եմ 2004թ. գարնանը ներշնչումով: Աշնանային մի օր վերցրի թուղթ ու գրիչ և բարձրացա տանիք դասերս սովորելու, գուցե թե «հունցելու երկնքի կապույտ խմորը» այսպես ...

Լուռ երեկոյի
Ցուրտ միայնության մեջ
Հուշերս են խեղդվում
Մի գավաթ տաք թեյի մեջ.
Ինչպե՞ս վայելեմ ես այն:
***
Լուսավոր ժպիտ,
Որ նման է արևին
Հրաբորբ ու շեկ.
Իսկ ես կրակին ինչպե՛ս
Մոտենամ առանց այրվելու:

***
Դժվար այս ուղին
Կտանի՞ արդյոք ինձ տուն.
Գթա ինձ, ճամփա:

***
Լոկ մի ծուկ ցատկեց
Մենավոր լճակի մեջ:
Իսկ հուշերիս վրա
Կթագավորի հավերժ
Լռությունը անսահման:

***
Ծաղիկները վառ
Երազում են անվերջ.
Կատարյա՞լ է, թե՞ ոչ
Բնությունը այս.
Բացը լոկ երազն է լրացնում:
***
Ծաղկաթափվել է
Այգուս մասրենին խեղճ,
Սակայն չկա բերք.
Միայն ցավն է կարմիր
Զարդարում ճյուղերը նրա:

***
Բույրը մասրենու
Ծաղիկների, որ ծաղկեց
Իր ճիշտ ժամին՝ քեզ
է հիշեցնում, բայց նորից
Հիշում եմ, որ փուշ ունի նա:

***
Ծաղկած մասրենի
Բույրով քո ծաղիկների
Մի՛ հիշեցրու ինձ
Ներկան անամոք. չէ՞ որ
Նա էլ քո բույրն ուներ:

***
Ա՛րև, դու բարի ես.
Հապա ինչո՞ւ ամեն անգամ,
Երբ նայում եմ քեզ,
Ծակծկվում են աչքերս.
Ես ջերմանալ եմ ուզում:

***
Ջյունն ինչո՞ւ է պարում
Ուշ ծնռան տխուր ժամին.
Երբ կյանքն է մեռած՝
Փաթիլները չեն ծածկի
Իրենց պարով մահվան դեմքը:

***
Քարերին մամուռ
Կա հնամաշ դարերի,
Մամուռը, սակայն,
Չի խեղդում երգը նրանց,
Հաշտություն դարերի հետ:

***
Առկայծող աստղեր
Գիշերվա խավարի մեջ
Որքա՛ն եք գեղեցիկ.
Հավերժության պահը սոսկ
Գրավիչ է ունայնությամբ:

***
Արդյոք լուսինը
Ունի աչքեր, թե նա սոսկ
Գուշակ է մի կույր:

***
Գինու գավաթ.
Երեկոյան ուշ ժամին
Լոկ դու ես ինձ հետ:

***
Ձնծաղիկն ահա
Դուրս է հանել իր գլուխը.
Պարել եմ ուզում:

***
Արարատ, ջինջ ծյուն,
Ինչպես հասկանամ հիմա.
Արդյոք կեղծ է քո
Մաքրությունը, և ես այս
Անգամ չեմ խաբվի դարձյալ:

***
Չորացած ճյուղը
Չի կենդանանա նորից.
Ծաղիկը ծառի
Ավելի է գեղեցիկ
Չրացված կոկոնի մեջ:

***
Ծառի մերկ ճյուղին
Թափուր մի բույն միրհավի.
Որսորդն էր այստեղ:

***
Էլեկտրական սյուն.
Իմ բախումը սրա հետ
Դարձավ իրական:

***
Գետնից բարձրացավ
Ահռելի փոշեմրրիկ.
Կանգնած եմ մենակ:

***
Այն քամին արդյոք
Էլ չի՞ դառնա հետ, որ մեղմ
Սվսվում էր մեր
Հանդիպման պահերին միշտ,
Թե՞ նա գողացավ սերս:

Ինքնագիր են թողնում Գյումրու գեղագիտության ազգային կենտրոնի գրական ստուդիայի ստեղծագործողները

ԼԱՈՒՐԱ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Օ՜, դու չգիտես՝
Ինչքա՛ն բարձունք է մագլցում քուլան
Կարոտով լեցուն ու հուսախաբված
Թեյի բաժակից:
Ես այն փոխել եմ ու բնակեցրել
Հին խորդանոցում,
Որտեղ սարդերը,
Թելերով զինված,
Ծվատելու են կարոտը ճեղքի
Քո իսկ նվիրած թեյի բաժակի...
Օ՜, դու չգիտես՝
Ինչքա՛ն քնքուշ է
Սեթևեթանքը հպվում քուլայի
Իմ սիրատոչոր ու ալ այտերին,
Իմ թեյը արդեն բնավ չի մրսում.
Նրա մեջ լուծվել-միաձուլվել է
Սերը՝
Թրմված հավերժ կնիքով:

ՌԻՄԱ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

Տանս պահարանները
Ավելի ուշ են քանդվում,
Քան հոգուս...
Դասավորել էի հոգուս բոլոր պահարանները.
Նորի՛ց քանդվեցին:
Ընտանիքս՝ խունանկվեր,
Ընկերս՝ դավաճան,
Սերս՝ ջրասույզ...
Վա՛տ տանտիկին եմ...
Մի՛ փորձիր պոկել ինձ իմ մայր հողից.
Ես իմ մայր հողի արգանդից ծնվել
Եվ հաստատուն եմ ի՛մ հողի վրա,
Օտարն իմը չէ...
Օտար ամեն բան շատ է օտար ինձ,
Մի՛ կտրիր արմատս:
Եվ ինձ դեռատի իմ զավակի հետ
Մի՛ փորձիր նետել ափերը օտար՝
Ջրասուզվելու...
Հայրենիքիցս ապագա մի՛տար.
Մեր որդին զավակն է նաև մայր հողիս...

Ես հայերեն եմ ուզում աղոթել:
Աղոթքս այստեղ է մեկ-մեկ խանգարվում,
Էլ ուր մնաց թե մի օտար հողում...

ՇՈՒՇԱՆ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Աչքերիս թվաց, թե ծիծաղդ
Երկու գույն ունի,
Այն ինչ հեռանալդ է
Երկգույն...

***
Մանկությունս հագել
Ու թռչկոտում էի այն երազների միջով,
Որտեղ տերևաթափ դեռ չէր եղել...

***
Տանիքը, որտեղ վաղուց
ձայներ չեն լսվում,
Այսօր կփլվի աչքերումդ,
բայց վաղուց փլված աստիճանները
թերևս վերակառուցվեն...
Թե ճանապարհին մեր հայացքները
Նորից հանդիպեն,
Փոթորկոտ տերևները, մեզ գրկած,
Կերգեն ծառուղում...

ԱՆԻ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Մեր վալսը կարծես
Թռչնի կտուց է
Ու դեռ շտապում է կոտրել հայելին,
Որտեղ փրփուրը
Խոսքից է կաթում,
Որտեղ անբառ են զրույցները մեր...

Մեր վալսը կարծես
Հեռու է արդեն:

***
Բարևդ փոքրիկ եղնիկի նման,
Վախը սրտում,
Ելավ սար...

***
Մեր ստվերները դեռ սպասում են Դերասանին,
Որը փոքրիկ դիմախաղով
Երկու կտոր ծափ կպոկի...
Ու փոշոտված կուլիսներում
Մեխերն անգամ կզրնգան,
Եթե հիմա արևները
Ներքև նայեն...

ՍՈՆԱ ՀԱԿՈԲՅԱՆ

Գինի

Այսօր ինն է գիշերը
Ես էլ նրանն եմ, անգի՛ն,
Սառն ու տաք են հուշերը
Սեղանին՝ կարմիր գինին...
Պոկվի՛ր հուշից, սիրելի՛ս,
Արի փակվենք մութի մեջ,
Արի նայենք երկնքին
Թող չհերիքի գինին մեզ...
Արի հալվենք լույսերից,
Աստղերից ու հուշերից,
Արի սարքենք բազմություն
Կարմիր գինու շշերից...
Արի սպասենք արևին,
Թող գա, խլի քեզ ինձնից,
Թող միայն շիշը մնա
Որպես թանկ հուշ քեզանից
Կարմիր գինու շշերից...

ՄԱՐԻՆԵ ՀԱԿՈԲՅԱՆ

Քեզանից հեռու
վայրկյանը դար է,
Լողացող մակույկ՝
անհայտ օվկիանում,
Առանց քեզ օրս հիվանդ, տկար է,

Ծանր ու անմեկին,
լուռ դատարկություն:
Երբ չկա հեքը, թրթիռը կործիդ,
Ապրելու համար անբավ է օդը,
Առանց արևոտ, կրակ աչքերիդ,
Ինձ ծվատում է անտեր կարոտը:

Ժպիտիդ լույսից
հրդեհվում եմ ես,

Գերվում հայացքիդ՝ տաք ու խենթացած,
Քո համբույրներից թև առած հոգիս,
Փրփուր ամպերում ճոճվում է արբած:

ԱՄԱԼՅԱ ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

Ես պիտի պարեմ այսօր՝
մոռացած հոգնություն ու հոգս,
Պիտի քայլեմ այսօր մայթերով լռին,
Երջանկացած դժբախտությանս էլ շնորհակալ լինեմ,
Որ ցավեցնելով հոգիս՝
սպանեց իմ մեջ անկեղծին...
Ու ճամպրուկներս մոռացած՝
պիտի փախչեմ խելագար քամուց,
Պիտի փախչեմ ես այն խավարից,
որ լույս է կոչվում...

***
Հույսս վալս էր փայլփլում
Օ՜, ինչպիսի՛ վալս՝
Գարնանային, պոռթկուն,
Հայելիս էլ ի՛նչ հայելի՝
Թռչող, սլացող կրակներով:

Ի՞նչ... փշրվեց.
Երկինքս փշրվեց:

ՃՇՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

1
Ճիչը դեռ խենթ չէ,
Նրա մեջ բառը դեռ չի լխճորվել՝
Ճըշ-մար-տու-թյուն...

2
Ճշմարտությունը հասնում է
ականջին,
Կախվում է բլթակից
Օղի նման ոսկե,
Որ թանկագին է
Ու մեջտեղը՝ դատարկ:

3
Ականջն էլ փակ է,
Լիքն է առակներով,
Խոսքերով անառակ,
Իմացած ճշմարտությունն էլ
Գրոշ է հին փողի,
Կամ կա ճշմարտությունից ավելի
բարձր՝
Քծծիծաղ, դառն իմաստություն՝
Զույգ ականջների համար հավասարաչափ:

4
Ճշմարտություն որոնողները
Դեզի մեջ ասեղ են փնտրում,
Երբ դեզը ասեղներից է:

5
Շատ ծանր է վիճակը
Միջազգային ճշմարտություն փնտրողի
(Միջկազմակերպությունները լանջի են գնացել):
Անելանելի է վիճակը
Տեղական ճշմարտախույզի
(Մեր հողը փոքր է, և վախ կա՝
մտնի ուրիշի սահման):
Նեղ է վիճակը
Նույնիսկ տիեզերագնաց մարգարեի
(Մարգարեն իր երկնքում, ինչպես
իր գյուղում ընդունելի չէ):

6
Ճշմարտությունը լվացքի մեքենայում
Փոխեց իր գույնը,
Իմ շորի գույնին է,
Քո վարտիքի,
Նրա շապիկի:
Այ դու, քամելեոն:
Եղբայրնե՛ր, ո՞ւր եք խցկել նրան,
Նա մերկ է Միդաս թագավորի
նման:

7
Ճշմարտությունը հին, փայտե
Օրորոցի պես
Նետված է նկուղ,
Նրա հետ նաև՝ լացող, ճչացող
Երեխան,
Որը կնճռոտ է ծերունու նման:

8
Կարևոր հայտարարություն՝
«Ճշմարտությունը չի մեռել»:
Նա հալահամ է եղել,
Բայց միտք չունի
Օր առաջ լքելու մարդկանց:
Ոմանք սպասում են՝ ինքնասպան
լինի,
Կամ բուժքույրն անջատի սնուցող խողովակը:

9
Մարդիկ, Պիղատոսի պես լվացվելով,
Մաշել են իրենց մաշկը:
Հանուն ճշմարտության
Կարելի է կրկին լվացվել
Նորագյուտ օճառով:
Եվ կրկին պարզվեց՝
Ամեն ինչ գովազդի համար է՝
Օճառապղպջակ ճշմարտության
առ ու ծախի:

10
Կյանքի հանդեսի համար
Ավելի հարմար է
Ստի ուրախություն,
Քան ճշմարտության լուրջ դիմակ,
Որի ետևում էլի սուտն է
Գեղեցիկ կամ տգեղ:

11
Սիրելիներ, մի՛ փատվեք,
Ճշմարտությունն իսկապես կա,
Շնչում է և արտաշնչում,
Նա շատ վերևում է՝ հրթիռներին
հասանելի,
Նա շատ մոտ է՝ հեռատեսիլի մեջ,
Նա մի քիչ հեռու է՝ կարճատեսի
դիմաց,
Նա ամենուրեք է, երբ դուրս ենք
նայում,
Մի՛ մոռացեք, մեկ-մեկ էլ ձեր ներսը դիտեք,
Որտեղից շան պես փախել է նա:
Բայց շղթան ձեր ձեռքում է,
Քաշեք, և շունը չուզենալով,
Հաչելով, գոռով ետ կգա:
Նա առանց հանդեսի կյանք չունի,
Կեցցե շունը, որ հաչում է մեր մեջ:

ԱՐՇԱՎ Ա ԽՈՒՄԲ 101

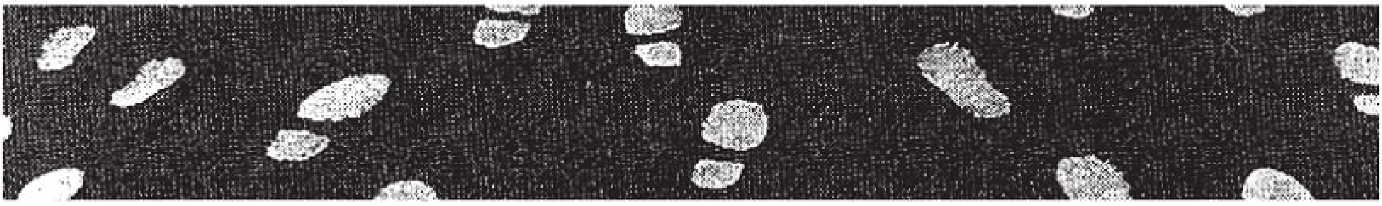

1997թ.-ի ամռանը Գյումրիում տեղի ունեցած խոշոր մշակութային նախաձեռնություններից մեկը՝ «Արշավախումբ 101» խորագրով արտ-գործողություն էր, որը խորհրդանշում էր Երևանն ու հանրապետության երկրորդ քաղաքը միմյանցից բաժանող պայմանական 101կմ-երը: Նախագծին մասնակցեցին նկարիչներ, լուսանկարիչներ, պոետներ, երաժիշտներ Գյումրիից և Երևանից: Արվեստագետները, շրջելով քաղաքում և ծանոթանալով քաղաքի տեղանքին, մի քանի օրվա ընթացքում իրականացրին իրենց մտահղացումները Գյումրու կենտրոնում և նրա շրջակայքում: Գյումրին պատահաբար չէր ընտրվել որպես նշանակետ. բնության տարերքից ավերված քաղաքը մշակութային աջակցության կարիք ուներ: Որպես հոգևոր վերականգնման այլընտրանքային տարբերակ՝ առաջ քաշվեց արվեստի լեզուն: «Արշավախումբ 101» համատեղ գործողությունը Վազգեն Պահլավունի-Թադևոսյանի՝ Վազոի «Մետապոլիս 58» անհատական նախագծի օրգանական շարունակությունն էր: Այնտեղ՝ միայնակ արվեստագետն էր ժամանակակից արվեստի միջոցներով ուսումնասիրում հետերկրաշարժյան իրականությունը, իսկ «Արշավախումբ 101»-ը նույնի կոլեկտիվ դրսևորումն էր:

Մասնակիցներից Ազատ Սարգսյանը պատմում է. «Ես գյումրեցի չեմ, բայց այսօր էլ դեռ շարունակում են կատակել, թե ինչպես Ազատը հանկարծ գյումրեցի դարձավ: Երկրաշարժից հետո մեր երկրում քանդվել էին գրեթե բոլոր համակարգերը: Գյումրիում ակտիվություն մտցնելու և նրա երբեմնի մշակութային դեմքը վերականգնելու համար մենք որոշեցինք ոչ թե հուսահատ խնդրանքներով թակել աշխարհի դռները, այլ աշխարհը բերել Գյումրի»:

Շատ տպավորիչ էր Ալեքսանդր Մելքոնյանի՝ Սաշի ակցիան: Նա իր մեքենան, որը կատակով անվանեցին «Մետաֆիզիկական Մոսկվիչ», ամբողջովին ցեխապատեց, կավապատեց և հենց դրանով էլ մեկնեց Երևան: Մեքենան շարժվող արձան էր հիշեցնում: Ակցիայի խորհրդանշական իմաստն այն էր, որ արվեստագետը արական և իգական սկիզբները խորհրդանշող ջրի և կավի միացությամբ անդրադառնում էր ժողովրդի մեջ ընդունված հայրաքաղաք և մայրաքաղաք հարաբերություններին՝ տվյալ դեպքում միասնությանը:

Ազատ Սարգսյանն էլ ներկայացրեց ուշագրավ կոնցեպցիա-պերֆորմանս: Նա հագել էր հրշեջի պաշտպանական շորեր և շրջում էր քաղաքի փողոցներով՝ բարևելով մարդկանց, թողնելով այլմոլորակայինի խորհրդավոր հայտնության էֆեկտ:

Ուժեղ չեշտադրություն ուներ Հենրիկ Խաչատրյանի՝ Սևի ակցիան: Սևը նախկին ԿԳԲ-ի շենքի մոտ «Մի՛ վախենա» կոչերով դիմում էր մարդկանց, անցորդներին: Աբովյան փողոցի կիսավեր շենքերից մեկի ինտերիերում իր գողտրիկ կոլաժներն էր ցուցադրում Սամվել Սաղաթելյանը: Իսկ այդ օրերի ընթացքում բոլոր գործողություններին լուսանկարչական մեկնաբանություններ էին տալիս Հայկ Ադամյանը և Զավեն Խաչիկյանը:

«Արշավախումբ 101»-ի ժամանակ բազմաթիվ արտ-գործողություններ էին իրականացվում քաղաքի տարբեր մասերում, այդ թվում՝ նորակառույց Անի թաղամասի շրջակայքում: Վազոն 58 թաղամասի մոտ գտնվող «Մետապոլիս»-ի տարածքում այրեց խորհրդանշական «Դժոխքի դուռը», որի վրա նախապես նկարել էր Ռոդենի «Մտածող մարդու» գրոտեսկային պատկերը:

Կիսավարտ շինությունները, որոնք շրջապատված էին մետաղյա պատերով, նույնպես դարձան արվեստագետների հետաքրքրության օբյեկտներ: Արվեստագետներն սկսեցին նկարել պատերի վրա և տարբեր արտ-ակցիաներ կատարել այդտեղ: «Մենք փորձեցինք մի քիչ գույն մտցնել տարածքի գորշության մեջ»,- հիշում է ակցիայի մասնակից գյումրեցի արվեստագետ Գևորգ Սարգսյանը՝ Ճալան: Մեծ չափերի մետաղյա պատերի վրա կային անցքեր, որոնք սկոչով փակելով՝ Ճալան ստանում էր հետաքրքիր հորինվածքներ: Արշավախմբին մասնակցում էր կանանց ստեղծագործական միությունը՝ «Կոբալտ» անունով, որի անդամները հետագայում ակտիվ մասնակցություն ունեցան Գյումրիում բիենալեի կազմակերպման աշխատանքներին: Խմբի հիմնադիրներից Արփինե Թոքմաջյանը 2006 թ.-ին ստանձնեց 5-րդ բիենալեի գլխավոր համադրողի պատասխանատվությունը:

«Արշավախումբ 101»-ը կարևոր էր նրանով, որ ավանգարդ, ակտուալ արվեստը դուրս եկավ փողոց, դա նույնպես նպաստեց, որ համաքաղաքացիները մոտավոր պատկերացում կազմեին ժամանակակից արվեստի մասին: Մինչ այդ տեղեկատվական կողմի առաքելությունն իր վրա էր վերցրել «Շիրակ» հանրային հեռուստատեսության, ժամանակակից արվեստին նվիրված Վազո-ի հեղինակային «Ես և Դու» հաղորդաշարը, որի ռեժիսորը ես էի»,- նշում է Գառնիկ Սարգսյանը:

Այսպիսով՝ «Մետապոլիս 58»-ը և «Արշավախումբ 101-ը» աղետից հետո արվեստը քաղաքային, հանրային տարածքներում կազմակերպելու և ծավալելու առաջին կարևոր նախագծերը դարձան Գյումրիում: Այս նախագծերը, դուրս գալով քաղաքային տարածք, օգտագործելով ակցիաներ կազմակերպելու և ժամանակակից արվեստի այլ պրակտիկաներ, ինչպես արվեստագետներն են ասում, «արտ թերապիայի» միջոցով արդեն ինտեգրվում են ներկայի իրականության մեջ՝ փորձելով ֆիզիկապես ևս գնահատել և բուժել ներկան: Արշավախումբը Գյումրու և Երևանի արվեստագետների ծանոթությունների, շփումների, և տարբեր արտ- նախաձեռնությունների արդյունք էր, որի տրամաբանական շարունակությունը եղավ Գյումրու միջազգային Բիենալեի իրականացումը:

1998թ. ստեղծվեց ԳԺԱԿ-ը (Գյումրու ժամանակակից արվեստի կենտրոն), որն ուներ հստակ նպատակներ, որոշակի խնդիրներ, օրինակ՝ Գյումրին վերածելու ժամանակակից արվեստի տարածաշրջանային կենտրոնի: Այս խնդիրները լուծելու համար առկա էր հատուկ մշակված մշակութային քաղաքականություն, որի արդյունքներից մեկն էլ հենց Գյումրու Բիենալեն էր: ԳԺԱԿ-ի հիմնադիրներն էին Վազգեն Պահլավունի-Թադևոսյանը, Ազատ Սարգսյանը և Սևը (Հենրիկ Խաչատրյան): Որպես տնօրեն՝ ընտրվեց Վազգեն Պահլավունի-Թադևոսյանը, քանի որ նա, ի տարբերություն Ազատի և Սևի, գյումրեցի էր, ավելի լավ էր տեսնում քաղաքի լոկալ խնդիրներն ու դրանք լուծելու ճանապարհները: «Սիա այդ մթնոլորտում իմ (Վազո) նախաձեռնությամբ և երևանցի արվեստագետներ Ազատ Սարգսյանի, Հենրիկ Խաչատրյանի՝ Սևի մասնակցությամբ ստանձնեցինք Բիենալեի կազմակերպչական աշխատանքները՝ որպես աջակցություն ունենալով նաև տեղի արվեստագետների, բազմաթիվ կամավորների և համախոհների, նաև տեղական իշխանությունների գործնական օժանդակությունը»: Նույն թվականին Գյումրիում հիմնադրվում է Երևանի Գեղարվեստի պետական ակադեմիայի Գյումրու մասնաճյուղը, որը Բիենալեի հիմնադրումից մինչև օրս, ի դեմս տնօրեն Համբարձում Ղուկասյանի, աջակցում է ոչ միայն Բիենալեի կայացման ու կազմակերպչական հարցերին, այլ նաև բազմաթիվ մշակութային նախաձեռնությունների, որոնք տեղի են ունենում Գյումրիում:

Արվեստաբան
Գայանե Պապիկյան

ՆԱԽՆԱԴԱՐՅԱՆ ԱՄԱՆՈՐԸ ԳՐ. ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ ԱՎԱՆԴԱԾ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ ՄԻ ՀԱՏՎԱԾԻ ՀԵՆՔ

Գրիգոր Մագիստրոսը ժողովրդական բանահյուսության մի պատառիկ է ավանդել, որի համաձայն՝ հայոց թագավոր Արտաշես Պարթևը՝ արդեն մահամերձ, թախիծով ասել է.

«Ո՜ տայր ինձ զծուխ ծխանի
եւ զառաւօտն Նաւասարդի,
Զվազելն եղանց
եւ զվա(ր)գելն եղջերուաց.
Մեք փող հարուաք
եւ թմբկի հարկանէաք,
Որպէս օրէն է թագաւորաց»:

Նախքան բանաստեղծական տեքստին անդրադառնալը հարկավոր է պարզել, թե ո՛վ է եղել նրա հասցեատերը: Ո՞ր Արտաշեսին է ի նկատի առել բանաստեղծը: Այս առթիվ Մ. Աբեղյանը գրում է հետևյալը. «Պարթև կոչումն Արտաշեսի համար ըստ երևույթին՝ Մագիստրոսի իրեն ավելացրածն է, իսկ նրա բերած հատվածը հին վիպասանքի մնացորդ պետք է համարել: Ցավոք Մագիստրոսը ավանդությունն ամբողջապես չի բերում: Այս հատվածը հարմար են գտնում Արտաշես Գ-ին, որ հայտնի է, ըստ Տակիտոսի, իր որսի և խնջույքների սիրով, նույնպես և ազգային սովորույթներին հավատարիմ մնալով, որով և ժողովրդի սերն էր գրաված» (Երկեր, հ. I, էջ 121): Գր. Մագիստրոսի «Արտաշես Պարթև»-ին պատմական Արտաշես III-ը համարելիս, Մ. Աբեղյանն ուղղորդվել է Գր. Խալաթյանցի ցուցումով (տե՛ս սրա «Հայկական էպոսը Մովսես Խորենացու «Հայոց պատմության մեջ» ռուսերեն աշխատության 312-րդ էջը»): «Արտաշես Պարթևին» Խորենացու Արտաշես Ա-ն կամ Արտաշես Բ-ն են համարել հայագիտական հին դպրոցի ներկայացուցիչներից Ղ. Ալիշանը (Յուշիկք հայրենեաց հայոց, էջ 112), Մ. Էմինը (Խորենացին և հայոց հին վեպերը, էջ 82-83), Գ. Զարբհանալյանը (Պատմութիւն հայ դպրութեան, էջ 149):

Պատմական Արտաշես III-ը՝ «որսի և խնջույքների սիրահարը», Պոնտոսի Պողեմոն թագավորի որդի Զենոն-Արտաշեսն էր՝ Մեծ Հայքում թագավորած 18-34 թվականներին: Նա պարթև չէր: Որ իր հիշատակած Արտաշեսին Գր. Մագիստրոսը պարթև է համարում, զարմանալի չէ: Թեպետև հայ Արշակունիները պարթևական ծագում ունեին, այդուհանդերձ, իրենց համարում էին նաև պարթևներից առաջ Հայաստանում իշխած արքայատոհմի սերունդները: Դրա պատճառով մեր մատենագիրները Արտաշիսյան արքայատոհմի ներկայացուցիչներին ևս Արշակունի են համարել: Նույն կերպ է վարվել Արտաշես III-ի նկատմամբ Գիրգոր Մագիստրոսը: Արտաշես անունը գալիս է հայկական ծագումով Արտաշիսյան տոհմի հիմնադիր Արտաշես I-ից (մ.թ.ա. 189-160թթ.), որին և ժողովուրդը վերագրած էր լինելու քննարկվող բանաստեղծությունը:

Բերված բանաստեղծական տեքստի Արտաշես I-ին վերաբերելու հարցում ուղեցույցի դեր են կատարում Հ. Աճառյանի և Լ. Խաչիկյանի աշխատությունները («Գրական-բանասիրական հետախուզումներ», գիրք Ա, Եր., 1946, էջ 167 և 410): Վերջինն ուշադրություն էր հրավիրում այն հանգամանքի վրա, որ Գր. Մագիստրոսը նախ պատմում է, թե ինչպես «...Արտաշէսն Պարթեւ բաղձայր մլոյ մրրկեալ ծխոյ շամանդաղեալ մակաւասար շինից եւ քաղաքաց: Ո՜ տայր ասէր...», այսինքն՝ «Շեների եւ քաղաքների վրա հավասարապես (տարածվող) մրրկյալ մլին (մո՞ւխ) և մառախուղացած ծխին էր տենչում Արտաշես Պարթևը՝ ասելով «Ո՛վ կտար...» (Նույնը, էջ 406): Այսպիսով, պարզվում է, որ դուրեկան ծխի բույր առած մահամերձ արքան նախ Նավասարդի ծխանի ծուխն է հիշել, ապա՝ Նավասարդի առավոտյան տեղի ունեցող ծիսական որսը՝ եղնիկների վազքն ու եղջերուների վարգելը, սրանց որսածուղակ քշող փողհարների ու թմբկահարների համած աղմուկ-աղաղակը և որսի մեջ իր ունեցած անձնական մասնակցությունը՝ ըստ ընդունված թագավորական կարգի: Իսկ ի՞նչ ծուխ էր ծխանից ելնող ծուխը, որ արքային տարել էր հիշողություններ գիրկը: ՆՀԲ-ի հեղինակների տված *ծխան*-ի «ծխնելույզ» բացատրությունը (h.I, էջ 1018) մերժելով, Լ. Խաչիկյանը *ծխան*-ը համարում է ահկի ամսի երկրորդ անունը, ինչպես վկայված է մի հին ձեռագրում: Ըստ այդմ, *ծուխ ծխանին* նա հասկանում է ահկի//ծխան ամսի (դեկտեմբերի 22-ից մինչև հունվարի 22-ը) ծուխը: Բայց թագավորի բաղձանքի առարկա ծուխը սովորական ծուխ և հունվարյան ծուխ լինել չէր կարող:

Ծխանելիք բառը գրաբարում ուներ «նիւթ ծխելի», մանավանդ «խունկ» իմաստը, միջին հայերենում նշանակում էր «հալվեի փայտ և նրա խեժը, որ գործ էր ածվում իբրև խունկ և դեղ», իսկ *հալուէ* բառով գրաբարում նշվում էր ոչ միայն «անուշահոտ փայտ ունեցող մի ծառ», այլև «խնկային մի խոտ՝ դառն հյութով»: Ուրեմն, ծխան կոչվել է թե՛ հալվեի փայտը, թե՛ խնկային այդ խոտը, իսկ *ծխանելիք < ծխան-ելիք* (*-ելիք* հմմտ. *ել* «ներսից դուրս գալը, վեր բարձրանալը») կոչվել էր հալվեի խեժը և խնկային այդ խոտի հյութը: Այս վերջիններս էին լինելու տարեմտի ծիսական խարույկներից ելնող ծխին խնկային բույր տվողները: Հավանաբար, գարնանային գիշերահավասարի օրը նշվող Ամանոր // Նավասարդի այդպիսի ծուխը՝ ծխանի ծուխն էր մահամերձ արքայի բաղձանքի առարկան:

Մարտի 21-ի՝ լույս 22-ի գիշերը վառվող և մինչև լույս ծխացող խարույկների մասին են Քսենոփոնին տեղեկացրել մ.թ.ա. 401-400թթ. Հայաստանում եղած հույն վարձկանները, որոնք այնուհետև վայելողներն են եղել հայ գեղջուկների պատրաստած ճոխ, բարիքներով և առատ ըմպելիքներով ծանրաբեռնված ամանորի սեղանների: Որ հույն զորավարի պատմածը մարտի վերջերին է վերաբերում, պարզվում է շարադրանքի շարունակությունից. «Մինչ նրանք (հույները-Ս.Պ.) այստեղ գիշերում էին, այնքան առատ ձյուն տեղաց, որ ծածկեց և՛ զենքերը, և՛ պառկած մարդկանց. ձյունը կաշկանդեց նաև անասունների ոտքերը, ու շատ դժվար էր վեր կենալը: Քանզի եկած ձյունը, քանի դեռ չէր հալվել, տաքացնում էր պառկածներին»: (Անաբասիս. Եր., 1970, էջ 93) Հայաստանում բացօթյա պառկելը ձմռան ամիսներին կնշանակեր իրեն կամավոր մահվան դատապարտել, ուրեմն, եղելությունը ձմռան ամիսներին չէր վերաբերում: Իսկ որ առատ ձյուն էր տեղացել, ապա՝ հալվել, հստակ ցուցում է եղելությունը գարնանամուտի մարտյան օրերին վերաբերելու մասին:

Մովսես Խորենացու երկում՝ որպես Հայոց թագավոր Տիգրան Երվանդյանի (մ.թ.ա. VI դ.) հակառակորդ Մարաց Աժդահակ թագավորի երազ, բերված է հայոց հնագույն պաշտամունքից եկած մի դրվագ: Քնից սարսափահար արթնացած Աժդահակը իր խորհրդականներին պատմում է, թե ինչպես երազում ինքն հայտնվել էր Հայկազանց երկրում, որտեղ բարձր լեռան վրա բազմած մի գեղեցիկ կին է տեսել և «հանկարծ կինը երեք (զավակ) ծնեց՝ կատարյալ դյուցազուններ հասակով և բնույթյամբ: Առաջինն առյուծ հեծած՝ սլանում էր դեպի արևմուտք, երկրորդն ինձ հեծած դեպի հյուսիս էր դիմում, իսկ երրորդը վիթխարի վիշապ սանձած՝ արշավակի մեր տերության վրա էր հարձակվում» (Խորենացի, Ա, իզ): Ինձ հեծած դյուցազնի հեծկան գազանը հնուց ի վեր Հայկական լեռնաշխարհի բնակիչների պաշտամունքի առարկան է եղել և համարվել է արքայական խորհրդանիշ: Անվանի հնագետ Զ. Մելաարտի կարծիքով, Մերձավոր Արևելքի հնագույն քաղաքակրթություններից հայտնի սրբազան ընձառյուծների արձանների տեսքը հուշում է, որ դրանց վրա կարող էին դրված լինել մարդակերպ աստվածությունների արձաններ: Ընձառյուծի երբեմնի պաշտամունքի արգասիք են հին հայոց մեջ գործածական այնպիսի անձնանունները, ինչպիսիք են *Ընձակ*-ը, *Ընձեր*-ը, *Ընձիկ*-ը (հմմտ. *Արծուիկ, Գառնիկ, Եզնիկ, Այծեմնիկ, Կորիւն* և այլն):

Անհնավաղ ժամանակներից սկսած՝ մեր նախնիները տարեմուտը նշել են Գարնանային գիշերահավասարի օրը, որի տոնական ծիսակարգի մաս են կազմել նաև Աժդահակի երազի Մայր դիցուհուն և նրա ծնած դյուցազուններին վերաբերող առասպելները: Վերևում տեսանք, թե ինչպես դյուցազուններից առաջինը, առյուծ հեծած, սլանում էր արևմուտք. սա արևի անձնավորում աստվածությունն էր: Երկրորդը, ընձառյուծ հեծած, սլանում էր հյուսիս. սա գարնան զարթոնքի անձնավորում աստվածությունն էր (հարավից հյուսիս գարունը և նրա ավետաբերներն են շարժվում), իսկ երրորդը՝ վիշապ սանձածը գարնանամուտին հաջորդող ամպրոպային բուռն երևույթներն անձնավորած աստվածությունն էր:

Հայոց թագավոր Տիգրան Երվանդյանի մասին վիպերգից քաղված այս առասպելը նախապես մասն է եղել տարեմուտի ծիսակարգի: Առասպելաբանական մտածելակերպով մեր նախնիները առասպելն ընկալել են ամբողջական և ընդգրկուն՝ որպես տիեզերքի լուսավոր և կենսաբեր կողմերն (արևելք, հարավ, երկինք) անձնավորող դյուցազունների հաղթանակը նրա խավար և մահաշունչ կողմերի (արևմուտք, հյուսիս, ընդերք) անձնավորումների դեմ, որպես հայրենասեր ու ազատասեր թագավորի՝ Տիգրան Երվանդյանի հաղթանակը օտար ու նենգ բռնակալի՝ Աժդահակի դեմ, որպես կյանքի հաղթանակը մահվան դեմ, այսինքն՝ նոր տարվա հաղթանակը հին տարվա դեմ:

Հույն-փռյուգիական Դիոնիսոսի՝ բնության զարթոնքն անձնավորող աստվածության նման, մեր ընձառյուծ հեծած դյուցազնը ուղղակի կապ ունի գարնանամուտի, ուրեմն, նաև ամանորի արարողակարգի հետ: Հավանաբար, հնդեվրոպական ժողովուրդներն ունեցել են տարեմուտի ընդհանուր արարողակարգ, որում կարևոր դերակատարում է ունեցել ընձառյուծ ըմբռնված արքան: Հնդկական «Ռիգվեդա»-ում ևս ընձառյուծը արքայական խորհրդանիշ է: Թեպետև ավելի ուշ նրան փոխարինել է վագրը, այդուհանդերձ, անգամ «Ախտարվավեդա»-ն (IV, 8) հիշողություն է պահել ընձառյուծը արքայական խորհրդանիշ լինելու վերաբերյալ: Հնդեվրոպական ժողովուրդների պաշտամունքի առարկա էր նաև ընձառյուծի մորթին: Ընձենի թիկնոց էին կրում «Շահնամե»-ի սիրված հերոս Ռուստամը, հույների կիսաստված Հերակլեսը, տրոյացիների «աստվածակերպ» Ալեքսանդրը՝ Պարիսը, և այլք: Առասպելաբանական այս կերպարների նախատիպը, լինելով վաղ նախնադարի որսորդ տղամարդկանց պարագլուխը, ընձառյուծ-մարդ էր ըմբռնվել:

Ֆրանսիացի հայտնի լեզվաբան Ֆերդինանդ դը Սոսյուրը ավելի քան կես դար առաջ պարզել էր, որ հնդեվրոպական առանձին ժողովուրդներ իրենց փոքրածավալ հնագույն բանաստեղծական տեքստերում պահպանել և կատարելագործել են նախամայր լեզվի չափածո խոսքի կառուցմանը բնորոշ մի յուրօրինակ սկզբունք: Համաձայն դրա՝ տեքստի բառերը հին քուրմ-բանաստեղծների կողմից հորինվում էին այնպիսի հնչյունակազմ ունեցող բառերով, որ դրանց միջոցով ունկնդիրը ուղղորդվեր դեպի բանալի բառը: Սովորաբար, իր հնչյունական կազմով դա հիշեցնում էր այն աստվածության կամ դյուցազնի անունը (մականունը, մակդիրը), որին ձոնված էր լինում այդ օրհներգը: Առաջնորդվելով այդ սկզբունքով՝ Սոսյուրը «Ռիգվեդա»-ի օրհներգերից մեկում հայտնաբերեց հին հնդկական *Ագնի* դիցանունը, «Իլիական»-ի մի հատվածում՝ Տրոյական պատերազմում հույների առաջնորդի *Ագամեմնոն* անունը, հին լատինական «Արվալյան օրհներգ»-ում՝ *Մարս* դիցանունը: Ժամանակին մեզ հաջողվեց Վահագն աստծուն ձոնված օրհներգում՝ «Վահագնի երգ»-ում (Խորենացի, Ա, լա), հայտնաբերել *արեւ* բառը հիշեցնող *-էրեւ* հնչյունակապակցությունները, ինչպես նաև՝ Վահագնի նախատիպ արևաբնույթ աստվածության *Արեգ* անունը. *Արեգակունք* բառը՝ որպես անագրամա, հասկացվում է ոչ թե «արեգակներ», այլ «Արեգ-ակունք», այսինքն՝ *Արեգի աչքեր, Արեգ աստծո աչքեր:*

Գր. Մագիստրոսի ավանդած բանաստեղծական տեքստում անագրաման ստեղծվել է *տայր* և *ինձ* բառերով: Սրանք միասին կազմում են *տայր-ինձ* հնչյունաշարը, որի առաջին հնչյունն անտեսելիս կամ նախորդ բառի հետ արտասանելիս ունկնդրին հասանելի է դառնում *այր-ինձ* բառաբարդը: Բանաստեղծն իմացել է, որ ինձը, լինելով *ես* դերանվան տրական հոլովաձևը, նույնահունչ է *ինձ*՝ «ընձառյուծ» բառին: Արդյունքում ստեղծված *այր-ինձ* // «տղամարդ-ընձառյուծ» անագրաման հիշեցնում էր թագավորին՝ միայն նրան:

Խոսքի առարկա բանաստեղծական տեքստի *տայր* և *ինձ* (դերանունը) բառերը՝ դրանց հնչյունական կողմի վրա անագրամա կազմող *այր* և *ինձ* (գազանի անունը) բառերի հետ, պատկանելով հայերենի հնդեվրոպական միջուկին, բացահայտում են տեքստի այս մասի շատ վաղ ստեղծված լինելու իրողությունը: Պատահական չէ, որ դասական գրաբարում *տայր*-ը «կտար» էր նշանակում, երբ տեքստը հուշում է «կտա» (տաgt) իմաստը: Տեքստն ամբողջությամբ ևս ավելի հին է, քան Ճ. Գրիգորյանի մոտավոր թվագրումը. «Նրա ծնունդն, համենայն դեպս, մեր թվարկության մեջ է, թերևս 2-5-րդ դարերում» (Ճ. Գրիգորյան, Հայոց հին գուսանական երգերը, Եր., 1971, էջ 128):

Անագրամայի միջոցով բացահայտվող և նախնադարի առասպելաբանական պատկերացումներին բնորոշ ընձառյուծ-արքայի կերպարը ևս խոսում է անագրաման պարունակող մասի խորին հնության վերաբերյալ: Նրա հենքը գոյություն ուներ մինչև մ.թ.ա. III-II դարերը՝ Արտաշես I-ի ժամանակաշրջանը, մինչև մ.թ.ա. VI դարը՝ Տիգրան Երվանդյանի ժամանակաշրջանը, և արտացոլված է Ուղտասարի ժայռապատկերներից մեկի ծիսական որս անող, ընձառյուծ-արքային պատկերող տեսարանում:

Սարգիս Պետրոսյան
պատմ. գիտ. դոկտոր

ԵՐԲ ՄԻԱՀՅՈՒՍՎՈՒՄ ԵՆ ԱՐՎԵՍՏՆ ՈՒ ՃԱԿԱՏԱԳՐԵՐԸ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԳՅՈՒՄՐՈՒ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂԸ 20 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Արվեստին մեզ՝ որպես կրոնքին՝ կը պատրաստվին հոգիները:

Կոստան Զարյան

Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայի Գյումրու մասնաճյուղն արդեն 20 տարեկան է: Ուղիղ երկու տասնամյակ է անցել 1997 թվականի այն օրվանից, երբ Գյումրիում հիմնադրվեց քաղաքին այնքան անհրաժեշտ Արվեստների ակադեմիան: Քաղաքը չուներ գեղարվեստի, ընդհանրապես մշակույթի բարձրագույն օջախ, որը շակի այլ հարթակի վրա գտնվող մի քուրա, որտեղ պետք է կոփվեր ու բյուրեղանար Շիրակ աշխարհի տաղանդաշատ զավակների բազմաշնորհ միտքը, և որտեղ պետք է միաձույլ դառնային հոգևորն ու նյութականը, երևակայականն ու իրականը: Գյումրու գեղարվեստի ակադեմիան արդեն կեսդարյա կենսագրություն ունեցող Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայի մի տրոփուն զարկերակն էր դառնալու՝ նրա մասնաճյուղերից մեկը: Իսկ մինչ այդ…

1991 թվականին հայ ժողովրդի արժանավոր զավակներից մեկն իրականացրեց երկրի վրա իրեն վերապահված առաքելությունը՝ նախաձեռնելով «Ուխտագնացություն դեպի Գյումրի» քայլարշավը: Նպատակը մեկն էր՝ 1988-ի երկրաշարժից ավերակների վերածված քաղաքի համար կազմակերպել դրամահավաք: Հանգանակության արդյունքներն ուղղվելու էին Գյումրու համար մշակութային ակադեմիա ստեղծելուն: Հետագայում միանում են նաև «Ալեք Մանուկյան» հայկական բարեգործական ընդհանուր միության և «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի նյութական աջակցությունը: Նպատակն իրագործելու համար ընտրվում է Գյումրու նախկին վարչական շենքերից մեկը: 1950-ականներին կառուցված այդ շենքի շինարարության աշխղեկի՝ գյումրեցի շինարար Կառլեն Ժամակոչյանի /1929-2011/, ով կառույցի համար ճանաչվել է լավագույն շինարար, արժանացել ՀՍՍՀ Գերագույն խորհրդի պատվոգրի/ մտքով անգամ չէր անցնի, թե մի օր այդ անսասան սանդուղքներով բարիս բոլոր իմաստներով բարձրանալու են հարազատ քաղաքի ներկա և ապագա արվեստագետներն ու արվեստաբանները, և մի օր նորովի է շնչելու, վերածնվելու իր ձեռքի ամնահ գործը՝ բոլորովին այլ և անշուշտ ննայուն շնչառությամբ. շենքային այդ պայմանները հետայդու ծառայելու էին արվեստի նվիրյալներին ու արվեստասերներին, Գյումրի քաղաքին ընդհանրապես:

Տարիների անխոնջ աշխատանքը տվեց իր սպասելի պտուղները: 1990-ականների գյումրեցի արվեստագետների մի համաստեղություն՝ Համբարձում Ղուկասյան, Արկադի Գրիգորյան, Զավեն Կոշտոյան, Գարիկ Մանուկյան, Գագիկ Մանուկյան, Վալերի Խաչատրյան, Գևորգ Սարգսյան, մարդիկ, ովքեր ի սկզբանե կանգնած են եղել ակադեմիայի ակունքներում, իրենց հոգածու ձեռքով և ստեղծագործ աշխատանքով, գրեթե քանչորսժամյա տքնանքով դրեցին արվեստի կրթօջախի առաջին «հիմնաքարերը»՝ սեղաններ, նկարակալներ, ներկեր… Եվ առաջին 6-7 ուսանողները. Նախախնամության ձեռքով սա սկիզբն էր այս ամենի:Ապա եկան տարիներ, որոնք ավելի ամրապնդեցին արվեստի բուհի հիմքերը, թևեր տվեցին և այդ թևերով դեպի արվեստի և երևակայության անսահմանություն ազատորեն թևածելու հնարավորություն բոլոր նրանց, ում համար ի սկզբանե էր սահմանված թռիչքն այդ ուղղությամբ: 1997թ. ակադեմիան ուներ կերպարվեստի ֆակուլտետ՝ երեք բաժիններով՝ գեղանկարչության, գրաֆիկայի և քանդակագործության: 1999թ. բացվեց կիրառական զարդարվեստ և ժողովրդական արհեստներ բաժինը /հագուստի մոդելավորում, գունավոր մետաղի մշակում/: 2001-ին, իբրև մասնաճյուղի գործունեության նկատմամբ վստահության ապացույց, ուսումնական մասը մայր բուհից տեղափոխվեց Գյումրու մասնաճյուղ՝ Արաքսի /Լառա/ Անանյանի ղեկավարությամբ, ով այսօր էլ հոգատարությամբ իրականացնում է նաև յուրաքանչյուր ուսանողի նկատմամբ անհատական մոտեցումը, ինչն էլ օրինաչափ է դարձել ամբողջ հաստատության թե՛ ուսումնական, թե՛ ստեղծագործական գործընթացի համար: Տարիներ անց /2003թ./ ժամանակի պահանջով ընդլայնվելով՝ բաժինները վերածվեցին ավելի խոշոր միավորների՝ ամբիոնների՝ գեղանկարչության /վարիչ՝ գեղանկարիչ, պրոֆեսոր Գարիկ Մանուկյան/, գրաֆիկայի /վարիչ՝ նկարիչ-գրաֆիկ, պրոֆեսոր Գագիկ Մանուկյան/, հումանիտար առարկաների /վարիչ՝ արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Արաքսյա Սարգսյան/, 2010թ.՝ կիրառական արվեստի և քանդակի /վարիչ՝ դիզայներ, դոցենտ Համբարձում Բեգոյան/ և հագուստի մոդելավորման /վարիչ՝ ավագ դասախոս Տաթև Հարթենյան/, այս ամբիոնի առաջին աշխատողներն են եղել Նաիրա Կյուրեղյանը, դոցենտներ Մարգարիտա Աթոյանը, Նվեր Սաֆյանը, ավագ դասախոս Աղունիկ Բերդիկյանը:

Բուհի բոլոր ամբիոնների գործունեությունն այսօր կազմում է մի ամբողջական փոխկապակցված շղթա՝ իր ուսումնական և ստեղծագործական ամենօրյա, ամենամյա աշխատանքով, արարումներով ու ձեռքբերումներով: Եվ պարբերաբար կազմակերպվող ցուցահանդեսները, ցուցադրությունները, բիենալեները, ակադեմիայի պրոֆեսորադասախոսական կազմի և ուսանողների, տարբեր տարիների շրջանավարտների մասնակցությունը նաև քաղաքից և հանրապետությունից դուրս կազմակերպվող մրցույթներին, փառատոններին, գիտաժողովներին փաստեր են, որոնք հաճելիորեն կապվում են բուհի բարի անվան հետ:

Հարցազրույցներից մեկում ակադեմիայի տնօրեն, գեղանկարիչ, պրոֆեսոր Համբարձում Ղուկասյանը համեստորեն նշում է. «Ես կադրեր եմ պատրաստում ոչ միայն Գյումրու համար, այլև՝ ամբողջ աշխարհի»: Մեկ այլ առիթով իր ուսանողներին բուհի տնօրենը կապում է մեծ աշխարհի հետ և առաջին իսկ հարմար պահին «աշխարհին է բերում բուհ»: Խոսքն այստեղ վերաբերում է Միջազգային բիենալեներին, որոնց կանգառը պարբերաբար եղել է ԵԳՊԱ Գյումրու մասնաճյուղը, և աշխարհին իր ու մեծ աշխարհի համար բացահայտել է Գյումրի քաղաքը և ինքը բացահայտվել այստեղ:

ԵԳՊԱ Գյումրու մասնաճյուղն այսօր նաև բազմաթիվ սերտ կապեր է հաստատել ինչպես երկրի ներսում՝ ցուցասրահների, թանգարանների, պարային համույթների, արվեստի այլ օջախների, այնպես էլ արտերկրում, հատկապես Վիեննայի հետ՝ քաղաքապետարանի մշակույթի բաժնի մակարդակով /խոսուն վկան՝ բուհում գործող «Վիեննական ակումբը»/: Գյումրու մասնաճուղի և Վիեննայի քաղաքապետարանի մշակույթի բաժնի միջև կապը մինչև օրս էլ համակարգվում է Ռոբերտ Միրզոյանի կողմից:

Ճիշտ չի լինի ասելը, թե լինելով 20-ամյա ծաղկուն տարիքում՝ ակադեմիան ամենևին էլ հոգսեր չունի, և տնօրինության առջև ծառացած՝ հնարավորինս շտապ լուծում պահանջող խնդիրներ չկան. այսօր ԵԳՊԱ Գյումրու մասնաճյուղն ունի թանգարանի խնդիր, որովհետև մեծ է մտավախությունը և խիստ իրական, որ տարիների ընթացքում կուտակված՝ արվեստի մեծագույն արժեքներն այլևս չեն դիմանա ժամանակի շնչին: Այս մասին թերևս մեկ այլ առիթով, իսկ այսօր, ընդունված ավանդույթի համաձայն, ծննդյան օրը փորձում ենք ընդգծել լիառատ նվաճումները, դեպի անհաղթահարելի թվացող բարձունքներ տանող թռիչքները:

Երկար կարելի է խոսել բուհի և նրա ձեռքբերումների, ստեղծագործական գործունեության մասին, սակայն այսօր իբրև կենսագրության մի շատ կարևոր կանգառ՝ փաստենք, որ այսքան ճանապարհը միայն սկիզբն է այն երկար ուղու, որով պետք է անցնի բուհը:

Շնորհավոր ծնունդդ, Շիրա՛կ աշխարհի գեղարվեստի բնօրրան, և թող անկասելի լինի երևակայության թռիչքը հոգուդ զավակների, նրանց վերթևումները թող դառնան օրինակը այն արարումների, որոնք ճակատագրով վստահված են քեզ…

ԵԳՊԱ Գյումրու մասնաճյուղի դասախոս
ԿԱՐԻՆԵ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

Արաքսի /Լառա/ Անանյանն աշխատում է Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայի Գյումրու մասնաճյուղում՝ որպես ուսումնական մասի վարիչ: Մասնագիտությամբ երաժիշտ լինելով՝ ժամանակի մեջ նա բարեկամացավ ոչ միայն վրձնին, այլև գրչին: Դեռևս «Լենինականյան կյանք» տեղական ռադիոկայանով հեռարձակվել են նրա ստեղծագործություններից. առաջին անգամ տպագրվում է նրա արձակ գործերից մեկը:

Ուրախության արցունքներ

Այդ օրը, չգիտեմ ինչու, անչափ տխուր էի: Փակվել էի սենյակում եւ, ինչպես միշտ, տխրությունս փարատում էի երաժշտությամբ:

Հանկարծ հնչեց դռան զանգը: Ցածրացնելով երաժշտության ձայնը՝ շտապեցի բացել դուռը: Շեմին ընկերուհիս էր: Սարսափից քարացա, երբ տեսա նրա այլայլված դեմքը: Օֆիկը միայն նայեց ինձ եւ կամացուկ շշնջաց՝ մայրիկս…: Նրա աչքերից հանդարտ գլորվում էին արցունքի կաթիլներ:

Ներս հրավիրեցի, հանգստացրի եւ խնդրեցի անհապաղ պատմել եղելությունը:

Օֆիկի պատմածից միայն այն հասկացա, որ մորը շատ ծանր վիճակում հասցրել են հիվանդանոց: Ես գիտեի, որ նրա մոր սիրտը հիվանդ է, եւ մի քանի անգամ ականատես էի եղել նոպաներին, ուստի շատ պարզորոշ պատկերացրի այդ սոսկալի տեսարանը:

Մի քանի րոպե լուռ նստած էինք: Օֆիկը շարունակում էր հեկեկալ:

-Օֆի՛կ, ես կարծում եմ, թե դու պետք է նախ հանգստանաս,- վերջապես խոսեցի ես՝ ինքս էլ չհասկանալով, թե ինչու դրանից սկսեցի:

Օֆիկը չէր արձագանքում, միայն հեկեկում էր:

-Դու եղե՞լ ես հիվանդանոցում,-հարցրի:

-Այո՛, հայրիկիս հետ: Պրոֆեսորն ասաց, որ վաղը մայրիկին պետք է վիրահատեն: Վաղը կորոշվի մայրիկիս եւ մեր բախտը. նա կա՛մ կապրի, կա՛մ էլ…,-ասաց Օֆիկը եւ շարունակեց հեկեկալ:

Ես սկսեցի հուսադրել նրան, խնդրեցի, որ մեր տանը գիշերի, սակայն նա չհամաձայնեց եւ քիչ հետո հրաժեշտ տալով՝ հեռացավ:

II

Ամբողջ գիշեր քնել չկարողացա. մտածում էի հաջորդ օրվա մասին:

Վաղը: Ե՞րբ է գալու այդ վաղը…

Նայեցի ժամացույցին, դեռ երեքն էլ չկար: Ժամանակը սողում էր կրիայի աշխուժությամբ: Այդպես մտածելով՝ ինքս էլ չնկատեցի, թե ինչպես աչքերս փակվեցին, եւ խոր քուն մտա:

III

Առավոտյան յոթին ինձ արթնացրեց ինչ-որ ձայն: Անմիջապես վեր թռա տեղիցս եւ արագ-արագ հագնվելով՝ դուրս վազեցի:

Հիվանդանոց հասա, երբ արդեն Օֆիկն ու հայրն այնտեղ էին: Բարեւելով՝ կանգնեցի Օֆիկի կողքին:

Հանկարծ լայն բացվեցին հարեւան սենյակի ճերմակ դռները. բերեցին Օֆիկի մորը: Ես հավաքելով ուժերս՝ պինդ սեղմեցի ընկերուհուս ձեռքը: Պրոֆեսորը մոտեցավ մեզ եւ ձեռքը դնելով Օֆիկի հոր ուսին՝ մտավ վիրահատարան:

Սպասում…

Վայրկյաններ… րոպեներ… ժամեր… ի՜նչ սոսկալի եք դուք…

Ես անհամբեր նայում էի այն դռանը, որտեղ մարդու ճակատագիր էր որոշվում… Արդյոք հաջո՞ղ կանցնի, թե՞… Ո՛չ, ո՛չ, սոսկալի է անգամ այդ մասին մտածելը:

Անցել է արդեն յոթ ժամ…

Դանդաղորեն բացվեց վիրահատարանի դուռը, եւ հանդարտ քայլերով դուրս եկավ պրոֆեսորը: Բոլորս ոտքի կանգնեցինք: Օֆիկն իր չոած աչքերով նայում էր պրոֆեսորի հոգնած ու գունատ դեմքին:

Բժիշկը հանեց դիմակապը, սրբեց քրտինքի ծանրացած կաթիլները եւ թույլ ժպտաց…

Ուրախության արցունքներ…

Ես տեսա դրանք մորն սպասող դստեր աչքերում…

Դինո Բուցատի

ԱՀԵՂ ԴԱՏԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՊԵՏԸ

Քանի որ մշտապես հետաքրքրվել եմ Հիերոնիմուս Բոսխ գեղանկարչով, մի անգամ՝ Հոլանդիայում գտնվելուս ժամանակ, եղա նրա քաղաքում՝ Hertogenbosch-ում, որ կոչվում է նաև Bois-le-Duc, և որը մենք անվանում ենք նաև Դքսի անտառ:

Հյուրանոցի տերը՝ բավական կրթված մի անձնավորություն, ինձ ասաց. «եթե այդպես հետաքրքրվում եք, պարոն, կարող եք այցելել ծերուկ Պետեր վան Ստելլերին: Նա մի քիչ տարօրինակ մարդ է, մասնագիտությամբ՝ ժամագործ, որ ապրում է մի փոքրիկ եկամուտով՝ իր կրպակը թոռանը թողնելուց հետո: Կարծեմ Hertogenbosch-ի ամենատարեց մարդն է: Ամբողջ կյանքը զբաղվել է Բոսխով. նաև համոզված է, որ Բոսխը իր նախնին է մորական կողմից: Տարիներ առաջ մի գրքույկ է գրել մեծ գեղանկարչի մասին, որն իր ժամանակին մեծ աղմուկ է հանել: Նա անսովոր մտքերի տեր անձնավորություն է: Ո՞վ գիտե, հանդիպումը նրա հետ գուցե ձեզ համար օգտակար լինի…»:

Սակայն, դա ասելով՝ նա ժպտում էր մի տեսակ՝ հեգնանքով, ու ես հարցնում էի ինքս ինձ, թե նա լո՞ւրջ է խոսում, թե՞ ծիծաղում է ինձ վրա:

Ինձ ցույց տրված հասցեում՝ մի փոքրիկ փողոցի վրա՝ քաղաքապետարանի շենքի հետևում, ես գտա երկուհարկանի մի փոքր տուն՝ կառուցված հին հոլանդական ոճով: Ճաղապատ դռան զանգը տվեցի, ու քիչ անց՝ եկավ բացելու մոտ վաթսունամյա մի կին, անսովոր կերպով կոկիկ հագնված, գողտրիկ սպիտակ շորագլխարկով: Քանի որ խոսում էր միայն հոլանդերեն, լավ չհասկացա, աղախի՞նն էր, թե՞ ծեր ժամագործի ազգականուհին: Բարեբախտաբար, օգնության հասավ մի անցորդ, որ գերմաներեն գիտեր: Այդպիսով իմացա, որ Վան Ստելլերը դուրս էր եկել հետմիջօրեի զբոսանքի ու վերադառնալու էր միայն մի ժամից: Սակայն, եթե չէի ուզում սպասել, կարող էի նրան գտնել քաղաքային զբոսայգում. Վան Ստելլերը միշտ նստում էր զբոսայգու մուտքից՝ աջ կողմի նստարանի վրա: Ու սխալվել հնարավոր չէր, քանզի նա Hertogenbosch -ի ամենատարեց մարդն էր ու կրում էր հնաոճ, շատ լայն եզրերով գլխարկ: Մի անցորդ ինձ ցույց տվեց ճանապարհը, ու քիչ րոպեներ անց ես տեսա այդ հետաքրքիր անձնավորությանը: Քանի՞ տարեկան կլիներ. ութսու՞ն, իննսու՞ն, երկու հարյո՞ւր: Տպավորիչ էր կնճիռների քանակը, որ ակոսում էին նրա ոսկրոտ դեմքը, սակայն այդ դեմքը դեռևս աշխույժ էր և նույնիսկ՝ մարտական:

Երբ մոտեցա, նա նայեց ինձ. նրա դեմքը տեսնելով՝ անմիջապես նկատեցի մի ապշեցուցիչ նմանություն Հիերոնիմուս Բոսխի միակ հավաստի համարվող դիմանկարի հետ: Նկատի ունեմ այն գծանկարը, որը պահպանվում է Արրասում. ճուռակի նույն թափանցող ու խորամանկ աչքերն ու վեհերոտ բերանը՝ քամահրական շուրթերով: Նույն մարդն էր, որ թվում էր, զառամել էր արդեն:

Ես ներկայացա և ուրախացա՝ փաստելով, որ Վան Ստելլերը բավական լավ խոսում էր գերմաներեն: Սակայն, պետք էր գրեթե գոռալ նրա ականջի տակ, քանի որ վատ էր լսում:

-Ո՞վ է ձեզ ասել, որ ինձ դիմեք, -հարցրեց նա: Իսկ երբ իմացավ, մի կարճատև քմծիծաղ հայտնվեց նրա դեմքին. երևի հյուրանոցի տիրոջը համարում էր քիչ վստահելի անձնավորություն:

– Դուք եկել եք իմ հետևից մեծն Հիերոնիմուսի համա՞ր: Է՛…Ամենից առաջ, պարտքս է ձեզ զգուշացնել, պարոն, որ այս քաղաքում ինձ մի քիչ խենթ են համարում:

Ու ագռավի կռկռան ձայնով ծիծաղեց:

Ես նստել էի նրա կողքին: Իր կմախքային ու դողդողուն ձեռքով նա սեղմեց ձեռքս:

-Դուք, պարո՛ն, հեռվից եք գալիս ու չեք կարող իմանալ գավառական այդ բամբասանքների մասին. դրանք չեն կարող ձեզ հետաքրքրել, բայց դուք ինձ համակրելի եք: Ձեզ, եթե հավատում եք, կարող եմ որոշ բաներ ասել: Է՛…Կարծում եմ՝ նկատեցիք, որ ես նման եմ ինչ-որ մեկին:

-Ապշեցուցիչ կերպով, -ասացի ես: Մի՞թե անհավատալի պատահականություն է:

-Պատահականությո՞ւն: Կարծում եք՝ պատահականությո՞ւն է:

-Ուրեմն, դուք վստա՞հ եք ձեր ազգակցական կապի վրա:

-Ո՞վ գիտե, ո՞վ գիտե,- ասաց նա հանելուկային հնչերանգով: Որոշ բաներ մենք երբեք չենք կարող իմանալ:

Ու չսպասելով, որ ես դա խնդրեմ, նա սկսեց պատմել ինձ իր պատմությունը:

Իր հայրը ժամագործ էր եղել, ու ինքը հնազանդորեն գնացել էր իր հոր հետքերով՝ միշտ զբաղվելով առևտրով: Բայց դեռ պատանեկան տարիքից, ինչ-որ ուժ նրան միշտ ձգել էր դեպի այն ամենն, ինչ առնչվում էր հանրահայտ գեղանկարչին, որին իրենց ընտանիքում համարում էին իրենց նախնին՝ մոր կողմից (նրա մոր օրիորդական ազգանունը Ակեն էր):

Չափահաս դառնալուց հետո իրեն հաջողվել էր տեսնել Բոսխի գրեթե բոլոր հայտնի նկարները. եղել էր Վիեննայում, Բեռլինում, Փարիզում, Վենետիկում, Լիսաբոնում ու մի քանի անգամ՝ Մադրիդում:

Մինչ Վան Ստելլերը խոսում էր, ինչ-որ բան ինձ ստիպեց ցնցվել. ինձ թվաց, թե աչքի պոչով տեսա մի մութ բան, որը, դուրս գալով ցանկապատի միջից, իմ հետևում սկսեց ցատկոտել խոտի վրա: Բայց երբ նայեցի ուշադիր, ամեն ինչ սովորական էր ու խաղաղ:

Ոչ ոք այն քննադատներից, անգամ՝ հեղինակավոր ու անվանի, որոնք գրել էին Բոսխի մասին, հազիվ թե այդքան համոզիչ լինեին, որքան վան Ստելլերը:

-Խոսում են դժոխքի, հավիտենական դատապարտության, հերետիկոսությունների, Լութերի բարեկարգության մասին, Հիերոնիմուսի անձնական կյանքն են քրքրում, որ նրանցից ոչ մեկը չի կարող իմանալ, հարյուրավոր էջեր լցնում են երկարաշունչ մեկնաբանություններով. է՜լ հոգեվերլուծություն, է՜լ էկզիստենցիալ անձկություն՝ չորս հարյուր տարվա կանխարկումով: Նաև՝ սյուրռեալիզմ՝ չորս հարյուր տարվա կանխարկումով…Նրանցից մեկն անգամ՝ մատյանի մեջ մեկ առ մեկ գրանցել էր Բոսխի հրեշներին (է՛, դրանց հրեշներ են անվանում), դրանք դասակարգել որպես կարծրաթևավորներ… ու դրանցից յուրաքանչյուրի հետ կապել համապատասխան նևրոզի տեսակ: Ու այդտեղից էլ՝ անխուսափելի մանիքեյականությունը: Հապա սեռական արտամղումնե՛րը… բարդույթնե՛րը… սոդոմական բաղադրի՛չը…. էզոտերի՛զմը…

Ի՛նչ անօգուտ զբաղմունք:

Ստելլերը դադարել էր խոսելուց ու իր բարակ ձեռնափայտով ջղայնորեն գետնին էր խփում:

-Բայց նա այնքա՛ն պարզ, այնքա՛ն հասկանալի նկարիչ է: Երբևէ գոյություն չի ունեցել նրանից ավելի իրապաշտ ու պարզ նկարիչ…Ի՞նչ երևակայամոլություն, ի՞նչ մղձավանջներ, ի՞նչ սև մոգություն….Մերկ ու հում իրականությունն էր նրա առաջ…

Միայն թե՝ նա հանճար էր, ու տեսնում էր այն, ինչը ոչ ոք նրանից առաջ ու նրանից հետո ունակ չէր տեսնելու: Նրա ողջ գաղտնիքը դա է. նա մի մարդ էր, որ նկարում էր այն, ինչ տեսնում էր…

Ես ասացի.

-Հասկանում եմ: Անշուշտ, գեղարվեստական տեսակետից նկատի ունեք…Սակայն դուք հո չե՞ք պնդի, թե այդ բոլոր զարհուրելի էակները, այդ մարդակերպ սողունները, անպարկեշտ մեխանիզմները, մարմնի անդամների վերածված գործիքները, թզուկներն ու զարշելի միջատները նա տեսնում էր իրականում, ասես՝ դրանք չորս հարյուր տարի առաջ վխտում էին Հոլանդիայի ճանապարհների վրա:

-Չէ՞ր տեսնում դրանք, -ասաց նա ամբարտավանորեն: Չէին վխտո՞ւմ մեր ճանապարհների վրա: Օ՛, մի՛ խոսեցրեք ինձ:

Այդտեղ նա այլևս չկարողացավ իրեն զսպել. խոստովանեց, որ ինքը ևս, ոչ բոլոր օրերին, բայց բավական հաճախ «տեսնում էր» աշխարհն այնպես, ինչպես Բոսխը:

Սկսում էի հասկանալ, թե ինչու հյուրանոցի տերը, ինձ տալով Վան Ստելլերի հասցեն, մի տեսակ խորհրդավոր ժպտաց:

-Բայց դուք ասացիք, որ երբևէ ցանկություն չեք ունեցել նկարելու:

-Սպասեցե՛ք,- ասաց Վան Ստելլերը շողոքորթորեն,- սպասեցե՛ք, քիչ հետո ձեզ մի բան եմ ցույց տալու:

Նկատեցի, որ հասել էինք նրա տուն: Ասաց, որ հետևեմ իրեն: Մտանք ներս: Կանգ չառանք առաջին հարկում, որտեղ, հավանաբար, ննջասենյակներն էին: Ելանք վերևի հարկ ու մտանք թեք կտուր ունեցող մի շքամուտք: Նա լույսը վառեց: Վառ լույսի շողը լուսավորեց մի անավարտ մեծ կտավ, որ դրված էր նկարակալի վրա: Ներքևում՝ մի սեղանի տակ, վրձիններ էին, ներկեր ու ներկապնակ:

Դա երևի Բոսխի անավարտ մի կտավն էր: Մնացի ապշած: Դա մեծ գեղանկարչի ամենադաժան ու ամենահուսահատ գործերից էր, որ երբևէ տեսել էի: Սակայն, երբևէ ոչ մի գրքում կամ ալբոմում չէի հանդիպել:

-Բայց սա իսկական Բոսխ է, չէ՞: Նրա՞ գործն է: Որտեղի՞ց եք գտել այն: Եվ ինչո՞ւ է այն անավարտ:

Վան Ստելլերը նայեց ինձ ՝ժպտալով.

-Ո՛չ, ո՛չ, սա հասարակ կրկնօրինակ է…

-Սակայն, սակայն ինձ հիշեցնում է…

Վան Ստելլերը երջանիկ զգաց իրեն.

-Ճանաչեցի՞ք: Սա Ահեղ Դատաստանն է, որը ոչնչացել էր Պրադոյի հրդեհի ժամանակ: Հիշում եք, չէ՞, Համեելի համապատասխան փորագրանկարը:

Այո՛, անմիջապես հիշեցի: Այդ թանկարժեք գեղանկարից, որը մոխրացել էր կրակի բոցերի մեջ, միայն մեկ վկայություն էր մնացել…բայց հիմա, այստեղ, իմ աչքերի առաջ, գլուխգործոցը կիսով չափ հարություն էր առել:

-Ինչպե՞ս է դա հնարավոր, -ասացի ես:

-Երբեմն, -ասաց Վան Ստելլերը,- նա այցելում է ինձ:

-Ո՞վ:

-Նա՛ մեծն Հիերոնիմուսը:

-Ինչպե՞ս թե:

Վան Ստելլերը վազեց մի սեղանի մոտ, որի վրա շատ թղթեր կային, ու նստեց դրա առաջ: Վերցրեց մի մատիտ, ծայրը դրեց մի թղթի վրա…մատիտը սկսեց ինքն իրեն շարժվել:

-Նա այստե՛ղ է, այստե՛ղ է: Այս երեկո եկել է,-հայտարարեց նա զմայլվածի ձայնով:

Բախտավո՛ր մարդ էք, պարոն:

Ուրեմն, ծեր ժամագործը ոգեհա՞րց էր:

Միաժամանակ, ու լույսը այնպիսին էր, որ խաբեություն չէր կարող լինել, երկու վրձինները սեղանի վրայից իրենք իրենց ելան վեր՝ երկու վարժեցրած կենդանիների նման, թաթախվեցին ներկապնակի մեջ, հետո ուղղվեցին դեպի նկարը…

Տեսիլախաբկա՞նք էր: Վան Ստելլերը, չնայած յուրատեսակ զմայլանքի մեջ, կարողացավ ասել.

-Նայեցե՛ք, նայեցե՛ք պատուհանից դուրս:

Ես նայեցի: Ու հասկացա այն, ինչը ծեր ժամագործը քիչ առաջ ջանացել էր ինձ բացատրել: Այո, Հիերոնիմուս Բոսխը ոչինչ չէր հնարել. նա նկարել էր ամենօրյա կյանքն այնպիսին, ինչպիսին այն ներկայացել էր իր աչքերին:

Վերևից կարող էի տեսնել միայն դիմացի տունն ու դրան հարակից տների մի մասը: Բայց այդ գիշերվա կախարդանքով՝ դրանք դարձել էին թափանցիկ, ու դրանց ներսում երևում էին մարդիկ, որոնք ուտում էին, քնում, կռվում իրար հետ… Տղամարդիկ էին, կանայք ու երեխաներ, այնպիսին, ինչպիսին մեր ամենօրյա կյանքում, բայց նրանց մեծամասնություն կազմելով խռնված էին անթիվ-անհամար կենդանիներ, որոնք նման էին աղեխորշավորների, ոստրեների, գորտերի, շնչահեղձ լինող ձկների, մաղձոտ գեկոնների, Հիերոնիմուս Բոսխի, այսպես կոչված, հրեշների նման, և որոնք այլ բան չէին, քան մարդկային էակներ, մարդկության իսկական էությունը, որը շրջապատում է մեզ: Նրանք հաչում էին, փսխում, խռնվում իրար՝փսլինքները կախ ընկած: Ինչպես որ մենք ենք պատառոտում մեկս մյուսիս գիշեր-ցերեկ, գուցե և դա չգիտակցելով:

Հետո, այդ հայտնությունը միանգամից չքացավ…

Նորից տիրեց գիշերվա լռությունը, իրերի անշարժությունը: Ամեն ինչ այնպես էր, ինչպես իմ մտնելու պահին, բացի սեղանի վրայի այդ զզվելի կիսասալամանդր-կիսաթռչուն պատկերող կաղապարից, որն իմ մտնելու պահին չկար: Ուշադրությամբ նայեցի նկարին: Այն նկարված էր մեծ գեղանկարչին հատուկ կատարյալ վարպետությամբ: Նկատելի էին մինչև անգամ գույնի ճաքերը, որ միայն դարեր ձգվող ժամանակը կարող է հարուցել:

-Ոչ ոք չի՞ տեսել սա, -հարցրի:

-Ոչ ոք:

-Բայց հետո…

-Իմ մահվանից հետո՞, ուզում եք ասել: Ո՛չ, պարո՛ն, ոչ ոք սա չի տեսնի երբեք: Ես խենթ եմ, թշվառ մի խենթ: Դա է իմ գաղտնիքը: Ես ցանկություն եմ հայտնել, որ դա անհետանա ինձ հետ միասին:

Իտալերենից թարգմանեց
Գառնիկ Մելքոնյանը

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԼՐԱՀՈՍ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀԳՄ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՀԵՏ

Ապրիլի 28-ին ՀԳՄ Շիրակի մարզային բաժանմունքում ՀԳՄ անդամ շիրակցի գրողները հանդիպեցին ՀԳՄ նախագահ Էդվարդ Միլիտոնյանի հետ: Հանդիպման ընթացքում արծարծվեցին թե՛ ստեղծագործական և թե՛ կազմակերպչական բնույթի հարցեր: Առավել սուր քննարկվեց տպագրվող գրքերին պետական աջակցությունը դադարեցնելու հարցը: Գրողներն այդ առիթով հայտնեցին իրենց խորը մտահոգությունը:

Էդվարդ Միլիտոնյանը պատասխանեց առաջադրված հարցերին, նախանշեց այն ճանապարհները, որոնցով հնարավոր է դուրս գալ ստեղծված իրավիճակից:

ՀԳՄ նախագահը բարձր գնահատեց Շիրակի մարզային բաժանմունքի աշխատանքները և խոստացավ, որ առաջիկայում ևս Շիրակի գրական կազմակերպության անդամները անմասն չեն մնա բոլոր այն ծրագրերից, որոնք կիրականացվեն Հայաստանի գրողների միության կողմից:

Այնուհետ ՀԳՄ նախագահության անունից Էդվարդ Միլիտոնյանը ֆինանսական աջակցություն ցուցաբերեց բանաստեղծուհի Հրանուշին:

ԳՐՈՂԻ ՈՒՂԻՆ

Գյումրու գեղարվեստի ակադեմիայի դահլիճում տեղի ունեցավ «Շիրակ» թերթի գլխավոր խմբագիր, բանաստեղծ Սամվել Մարգարյանի 65-ամյակին և ստեղծագործական 45-ամյա գործունեությանը նվիրված գրական ցերեկույթ: Բեղուն է Սամվել Մարգարյանի ստեղծագործական ուղին՝ մոտ 27 անուն հրատարակված գրքեր, ռուսերեն, վրացերեն, անգլերեն լեզուներով թարգմանաբար ներկայացված ստեղծագործություններ:

Սամվել Մարգարյանին շնորհավորեցին և ստեղծագործական հաջողություններ մաղթեցին ՀԳՄ նախագահ Էդվարդ Միլիտոնյանը, ՀԳՄ Շիրակի մարզային բաժանմունքի պատասխանատու քարտուղար, բանաստեղծ Անդրանիկ Կարապետյանը, գրչակիցներ, ինչպես նաև մարզային և քաղաքային իշխանության ներկայացուցիչներ: Ելույթ ունեցան Շիրակի մարզպետ Հովսեփ Սիմոնյանը, մարզպետի խորհրդական Հասմիկ Կիրակոսյանը, փոխքաղաքապետ Ռուբեն Սանոյանը, որը բանաստեղծին շնորհավորական ուղերձ հաղորդեց քաղաքապետ Սամվել Բալասանյանի անունից և քաղաքապետարանի կողմից հանձնեց ոսկե հուշամեդալ: Բանաստեղծին բարեմաղթանքի խոսքեր հղեցին բան. գիտ. դոկտոր Գագիկ Խաչիկյանը, Հ. Շիրազի հուշատուն-թանգարանի տնօրեն Արա Պապանյանը, բանաստեղծ-թարգմանիչ Արա Գևորգյանը, ինչպես նաև Երազգավորս համայնքի ղեկավար Արտաշես Մխիթարյանը, որը ներկայացրեց ավագանու որոշումը Սամվել Մարգարյանին Երազգավորս համայնքի պատվավոր քաղաքացու կոչում շնորհելու մասին:

Երևանի կինոյի և թատրոնի պետական ինստիտուտի Գյումրու մասնաճյուղի ուսանողներն ընթերցեցին հեղինակի տարբեր տարիների ստեղծագործություններից:

Աշոտ Մելիքյանը թեև ստեղծագործում է երիտասարդ տարիներից, ընթերցողների լայն շրջանակներին ներկայացավ բավականին ուշ: Առաջին գիրքը՝ «Սեր և կարոտ» բանաստեղծությունների ժողովածու, տպագրվել է 2014թ.: Այնուհետև տպագրվեցին «Ես իմ հավատի զորավոր խաչով» (2014թ.), «Խնձորենիս» (2015թ.) և «Մայրամուտի կրակներ» (2016թ.) ժողովածուները, որոնք ներառում էին հեղինակի թե՛ չափածո և թե՛ արձակ ստեղծագործությունները:

Վերջերս լույս ընծայվեց հեղինակի «Արևը մնացողներին» գիրքը, որտեղ տեղ են գտել նրա արձակ գործերը: Այն գրեթե ամբողջական ու արժեք մի հոգևոր հուշարձան է, որը երբեմն կենսագրություն է, երբեմն աշխարհընկալում, բայց միշտ հուշաթաթախ ու ... ապրող:

Ընթերցողին ենք ներկայացնում վերջին գրքից մեկ պատմվածք:

ՑԼԱՎԱԶՔ

-Այո՛, այո՛, ցլավազք, և ոչ թե ցլամարտ:

Հայրս այդ օրը չէր աշխատում, բայց դա ինձ չխանգարեց, որ բոստան գնամ հսկելու, որ երեխաներն ու կենդանիները չմտնեն դեռ նախորդ գիշեր ջրած հողակտորն ու վնաս չպատճառեն արդեն հասունացող բերքին:

Օգոստոսին էր, շոգ: Յոթերորդ էի փոխադրվել և դպրոցական արձակուրդներն անցկացնում էի գլխավորապես արտում կամ բոստանում:

Ջմռանը ձնահոսքից երկաթուղագիծը պաշտպանելու նպատակով գծի երկայնքով եռաշերտ ծառեր էին տնկված: Նրանցից մեկի՝ մի փշատենու մոտ կանգնած նայում էի գծանցի պահակատանը:

Մտազբաղ, դանդաղ սկսեցի քայլել՝ տեսնելու, թե որքանով է հաջող եղել գիշերվա ջրտուքը, մարգերում պատահմամբ հողը հո չոր չի՞ մնացել, երբ չգիտեմ որտեղից և ինչպես մի անկոչ ցուլ հայտնվեց ու սկսեց տրորել թաց մարգերն ու հողի, բնության պարգևած բարիքները:

Այս հսկան իրեն շատ հանգիստ էր պահում, և ես կարծում էի, որ նրանից վախենալու հիմքեր չպիտի ունենամ: Այդ մտադրությամբ էլ վերցրի մի քար և այն է պատրաստվում էի հարվածել...

Ցուլը կատաղեց ու սարսափելի գոռոցով ընկավ իմ հետևից: Ես լարեցի ողջ ուժերս ու գծի պես, առանց դիմացս նայելու սկսեցի փախչել: Սկսվեց իսկական ցլավազքը: Ես ցուլից էի փախչում, որ փրկվեմ, նա վազում, հետապնդում էր ինձ իր արժանապատվությունը վիրավորելու համար: Եթե Աստված մի արասցե ոտքս մի բանի դիպչեր ու ընկնեի... Լսվեց անիվների ծանոթ, համաչափ ու ռիթմիկ դղրդոց, և ես հասկացա, որ գնացք է գալիս: Ցուլը հանկարծակիի գալով կանգ առավ, մի պահ շուրջը նայեց և հետ դարձավ: Բեռնատար շոգեքարշի ժամանակին հայտնվելը ինձ փրկեց անխուսափելիից, իսկ կատարվածը դաս հանդիսացավ, որ ամեն կենդանու չփորձեն քար ու փայտով վախեցնել:

Նրանք էլ, հատկապես հզորները, արժանապատվության և ինքնասիրության զգացումներ ունեն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԻՐՏԸ, ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՈՒՐԻՇ ՈՉԻՆՉ

Ապրիլի 9-ին «ARTbogen» գերմանախոսների մշակութային կենտրոնի նախաձեռնությամբ տեղի ունեցավ «Հայաստանի սիրտը, բանաստեղծություններ...և ուրիշ ոչինչ» գերմաներեն անթոլոգիայիշնորհանդեսը, որին մասնակցում էին գրքի թարգմանիչներ՝ Ազատի Մկրտչյանը և Հելմուտ Մալոնեկը:

Գրքում տեղ էին գտել հայ ժամանակակից 25 բանաստեղծների ստեղծագործություններից, որոնք ընթերցվեցին թե՛ բնագրի լեզվով և թե՛ գերմաներեն: Ազատի Մկրտչյանն անդրադարձավ անթոլոգիայի ստեղծման նախապատմությանը և բացառիկ հուզայրումով ընթերցեց իր թարգմանություններից: Շնորհանդեսին ներկա հեղինակ, երգահան Լիլիթ Սարգսյանն իր ստեղծագործությունը ներկայացրեց երաժշտական կատարումով: ՀԳՄ Շիրակի մարզային բաժանմունքի նախագահ, բանաստեղծ Անդրանիկ Կարապետյանը, արձակագիր Շնորհիկ Շահինյանը, բանաստեղծներ Արա Արքյանը, Սերգեյ Վարոսյանը և Ռոզա Հովհաննիսյանը, սրտի խոսք հղելով գրչակից ընկերներին անթոլոգիայի հրատարակման առիթով, իրենց ստեղծագործությամբ ողջունեցին ներկաներին:

«Բեռլին» Հյուրերի տան տնօրեն Ալեքսան Տեր-Մինասյանը օրվա խորհուրդը գնահատեց հնարավոր շարունակության մեջ՝ գրական թարգմանական նոր անթոլոգիայի ստեղծման ակնկալիքով:

Շնորհանդեսի ընթացքում հնչեցին դասական ստեղծագործություններ /ջութակահար Եղիա Անսուրյանի կատարումները/:

Մարինե Հակոբյան

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐՔԻ ՇԱԲԱԹ

Մանկական գրքի շաբաթվա շրջանակներում Ամասիայի համայնքային գրադարանի հանրույթը և ընթերցող դպրոցականները հյուրընկալեցին մանկագիրներ՝ Սուքիաս Աղալարյանին և Շնորհիկ Շահինյանին:

Հանդիպմանը մասնակցում էին նաև ՀԳՄ Շիրակի մարզային բաժանմունքի նախագահ Անդրանիկ Կարապետյանը և Շիրակի մարզային գրադարանի փոխտնօրեն Գեղեցիկ Գևորգյանը, որոնք ներկայացրին մանկագիրներին կարևորելով նմանատիպ հանդիպումները:

Ջերմ ու մտերմիկ մթնոլորտում անցավ հանդիպումը: Գրողներն ընթերցեցին իրենց ստեղծագործությունները, դպրոցականները խանդավառությամբ արձագանքեցին ընթերցված մանկական յուրաքանչյուր բանաստեղծությանը, այնուհետև սկսվեց գրողներին ուղղված բազմաբնույթ հարցերի տարափը: Աշխույժ ասուլիսն ավարտվեց գրողներից ինքնագիր ստանալու արարողությամբ:

Հանդիպման վերջում Ամասիայի գրադարանին Շիրակի մարզային գրադարանի և ՀԳՄ Շիրակի մարզային բաժանմունքի կողմից նվիրվեցին գրքեր, թերթեր և ամսագրեր:

***

Վաղուց արդեն ավանդույթ է դարձել Համահայկական մանկական գրքի փառատոնը Հայաստանի տարբեր մարզերում: Մանկական գրքի շաբաթը այս տարի բացվեց Ապարանում, և մարտի 27-ին փակումը տեղի ունեցավ Երևանի Խնկո-Ապոր գրադարանում: Դահլիճը լեփ-լեցուն էր պատանի ընթերցողներով: Նրանց հյուր էին եկել մանկագիրներ, գրողներ, ուսուցիչներ: ՀԳՄ նախագահ Էդվարդ Միլիտոնյանը իր ելույթում կարևորեց մանկական և պատանեկան գրքերի դերն ու նշանակությունը մատաղ սերնդի կրթության և դաստիարակության գործում: Նա հորդորեց դպրոցականներին ընթերցել, սովորել և ճանաչել ոչ միայն հայ դասական գրողներին, այլև ժամանակակիցներին: Այնուհետև ելույթ ունեցավ «Ծիծեռնակ» ամսագրի գլխավոր խմբագիր, մանկագիր Անուշ Վարդանյանը, որը դպրոցականներին ուղղված իր ջերմ խոսքով, մտերմիկ զրույցով և վերջերս լույս տեսած մանկական գրքերի ցուցադրմամբ ու մեկնաբանություններով արժևորվեց գիրքը, ընթերցանությունը: Ելույթ ունեցան մանկագիր Սուրեն Մուրադյանը, արձակագիր Շնորհիկ Շահինյանը, Սաթենիկ Ղազարյանը: Իրենց ասմունքով ցերեկույթին առանձին հմայք պարգևեց Խնկո-Ապոր գրադարանի պատանի ասմունքողների խումբը: Նրանք ներկայացրին դասական և ժամանակակից մանկագիրների ստեղծագործությունները: Ցերեկույթի ավարտին ՀԳՄ նախագահ Էդ. Միլիտոնյանը անակնկալ մատուցեց արձակագիր-մանկագիր Շնորհիկ Շահինյանին՝ նրան հանձնելով ՀԳՄ նախագահության ամենամյա՝ 2016թ. Վախթանգ Անանյանի անվան մրցանակը «Անին ու քամին» մանկական գրքի համար: Ներկաները ջերմ շնորհավորեցին հեղինակին և նրա 6-ամյա թոռնուհուն՝ Անիին, որին նվիրված էր «Անին ու քամին» գիրքը:

Շնորհիկ Շահինյան

Հրատարակված է ՀՀ մշակույթի նախարարության աջակցությամբ:

Լրատվական գործունեություն իրականացնող՝
Հայաստանի Գրողների Միության Շիրակի
մարզային մասնաճյուղ:
Հասցեն՝ Շիրակի մարզ, Գյումրի, Գորկու 62
Վկայական N 01Բ 001543

տրված է 21.03.2005թ.
հեռ. (0312) 5 65 97
Խմբագրական խորհուրդ
Համարի պատասխանատու՝
Ռոզա Հովհաննիսյան

Համակարգչային ձևավորումը՝ «Էլդորադո»
Տպագրված է «Գյումրի տպարան» ԲԲԸ
տպագրատանը
Տպաքանակը՝ 500
Ծավալը՝ 2 տպագրական մամուլ